

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за липень 2024 року

Зміст

1. Спори про захист честі, гідності і ділової репутації	8
1.1. Висловлення народним депутатом під час пленарного засідання Верховної Ради України у стверджувальній формі фактичних даних про вчинення особою кримінального (кримінальних) правопорушення (правопорушень) є твердженням про факти, а не оціночним судженням, оскільки така інформація стосується звинувачення у вчиненні злочину, отже, може бути перевірена на предмет дійсності	8
2. Спори, що виникають із питань захисту права власності	10
2.1. Податкова застава поширюється виключно на майно платника податків, який має податковий борг. Новий власник майна (банк), що придбав спірне майно в результаті звернення стягнення на предмет іпотеки, не замінює боржника (колишнього власника майна) у правовідносинах щодо погашення заборгованості зі сплати податків, тому процедура звернення стягнення на майно банку в порядку, визначеному Податковим кодексом України, не може бути реалізована, що є самостійною підставою для скасування (припинення) податкової застави	10
3. Спори, що виникають із земельних правовідносин	12
3.1. У разі набуття права власності на частину будинку, розташованого на земельній ділянці, право власності чи право користування якою не оформлено відчужувачами, особа набуває право на отримання у власність земельної ділянки, на якій розташований будинок, у розмірі, пропорційному розміру її частки у праві власності на будинок. Надання всієї земельної ділянки у власність лише одному зі співвласників будинку є порушенням права інших співвласників цього об'єкта нерухомості, зокрема на користування земельною ділянкою, необхідною для обслуговування належного їм нерухомого майна. Якщо останнім набувачем усієї земельної ділянки є малолітня особа та її інтереси в судах були належним чином представлені як її законним представником, так і відповідним органом опіки та піклування, то зменшення її частки у праві власності на земельну ділянку до розміру частки у праві власності на будинок є пропорційним втручанням у право малолітньої особи на земельну ділянку	12

- 3.2.** Знесення самочинно збудованого об'єкта нерухомості є крайнім заходом впливу на забудовника і можливе лише тоді, коли використано всі передбачені законодавством України заходи з метою усунення порушень щодо реагування та притягнення винної особи до відповідальності. Зверненню до суду з позовом до забудовника про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою шляхом знесення будівництва, здійсненого з порушенням вимог законодавства, передує звернення до суду відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування з вимогами про зобов'язання особи, яка здійснила (здійснює) будівництво, провести відповідну перебудову 15
- 4. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів** 17
- 4.1.** Користувач електронного платіжного засобу не несе відповідальності за здійснення платіжних операцій за платіжною картою у разі відсутності доказів сприяння ним втраті, використанню ПІН-коду або іншої інформації, яка дає змогу ініціювати платіжні операції за цією платіжною картою 17
- 4.2.** Належне виконання пайовиком своїх зобов'язань за договором про пайову участь у будівництві та невиконання забудовником зобов'язання щодо будівництва житлового будинку і введення його в експлуатацію у строк, визначений договором, є підставою для визнання в судовому порядку за пайовиком, а в разі його смерті – за правонаступниками, права власності на майнові права на об'єкт інвестування 19
- 5. Спори, що виникають із недоговірних зобов'язань** 21
- 5.1.** Примусова госпіталізація особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, без судового рішення та згоди опікуна за своєю природою і наслідками є непропорційним обмеженням конституційного права недієздатної особи на свободу та особисту недоторканність, а дії закладу з надання психіатричної допомоги щодо примусової госпіталізації такої особи є незаконними 21
- 5.2.** Включення фізичної особи (громадянина України) до міжнародних санкційних списків (застосування санкцій іноземними державами та міждержавними об'єднаннями) без внесення відповідних заборон / обмежень для такої особи до внутрішніх документів банків України не може бути підставою для відмови банком України у здійсненні цією особою банківських операцій 24

- 6. Спори, що виникають із трудових правовідносин** **27**
- 6.1.** Відсутність згоди працівника на продовження роботи із зміненими істотними умовами праці та можливості збереження йому попередніх істотних умов праці не може бути підставою для звільнення працівника за прогул без поважних причин у зв'язку з відсутністю на робочому місці, згоди на роботу на якому у зв'язку із зміною істотних умов праці він не надавав, що є безпосередньою підставою для припинення трудового договору за пунктом б частини першої статті 36 КЗпП України. Неправильне формулювання причин звільнення в такому випадку не є підставою для поновлення працівника на роботі **27**
- 6.2.** Обов'язковою умовою для звільнення працівника за умов неможливості забезпечення його роботою, визначеною трудовим договором, у зв'язку із знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій є об'єктивна неможливість забезпечувати працівника роботою, визначеною трудовим договором і трудовою функцією, яка безпосередньо пов'язана з повним знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій. **29**
- Під час призупинення дії трудового договору працівник може звільнитися з роботи за власним бажанням або ж роботодавець має право звільнити працівника за іншими підставами, передбаченими КЗпП України, зокрема за угодою сторін.
- У разі поновлення на роботі працівника, якого незаконно звільнено під час призупинення дії трудового договору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні, працівник не позбавлений можливості отримати середній заробіток за час вимушеного прогулу в повному обсязі за рахунок держави, що здійснює збройну агресію проти України
- 7. Спори, що виникають із житлових правовідносин** **33**
- 7.1.** Не допускається заселення квартири, збудованої для проживання однієї сім'ї та в якій проживає інша сім'я у складі чотирьох осіб (три чоловіки і одна жінка), із яких двоє – особи з інвалідністю з дитинства, двома і більше сім'ями або двома і більше самотніми особами, за винятком випадку, передбаченого частиною п'ятою статті 54 ЖК України **33**
- 8. Спори, що виникають із сімейних правовідносин** **34**

8.1. Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу на батьків, тому з'ясуванню підлягають усі обставини, які характеризують дотримання батьками своїх обов'язків з виховання дитини. Саме лише заперечення одного з батьків проти позбавлення його батьківських прав не свідчить про його інтерес до дитини та реальне бажання спілкуватися з дитиною і не є достатньою підставою для відмови в задоволенні позову про позбавлення батьківських прав	34
8.2. Відчуження автомобіля одним із подружжя після ініціювання іншим із подружжя спору про поділ спільного майна подружжя, згоди на відчуження якого останній не надавав, є підставою для стягнення вартості 1/2 частки автомобіля на користь того з подружжя, який ініціював спір	36
9. Спори, що виникають із спадкових правовідносин	38
9.1. Відсутність спадкоємців майна померлого спадкодавця, а також незаконність набуття права власності на це майно третьою особою є підставою для визнання спадщини відумерлою та передання її у власність територіальної громади	38
10. Справи окремого провадження	40
10.1. Заява про встановлення факту народження дитини, подана до суду матір'ю та батьком дитини спільно, є спільною заявою батьків дитини, які не перебувають у шлюбі, про визнання батьківства. При цьому батько, подаючи заяву про встановлення факту народження дитини від нього, підтверджує своє батьківство, що дає підстави для внесення запису про батька дитини в судовому порядку та унеможливорює застосування процедури запису про батька дитини, якщо батьківство не встановлене	40
11. Застосування норм процесуального права	42
11.1. Міністерство оборони України або відповідні військові частини підлягають залученню до участі у справах про оголошення військовослужбовця померлим або визнання його безвісно відсутнім під час встановлення юридичного факту смерті військовослужбовця	42
11.2. У разі встановлення обставин участі судді місцевого суду, якому заявлено обґрунтований відвід, в ухваленні судового рішення і якщо це є одним із доводів апеляційної скарги, апеляційний суд скасовує судові рішення суду першої інстанції та ухвалює нове судові рішення	44

- 11.3. Спори про визнання незаконними і скасування рішень загальних зборів релігійної громади та Управління Єпархії Православної Церкви України не підлягають судовому розгляду 45
- 11.4. Формування Великою Палатою Верховного Суду нової правової позиції щодо застосування норм права у відповідних правовідносинах не є нововиявленими обставинами в розумінні вимог процесуального закону 47
- 11.5. Суд апеляційної інстанції, здійснюючи апеляційний розгляд справи, може встановлювати нові обставини, якщо їх наявність підтверджується новими доказами, що мають значення для справи (з урахуванням положень про належність і допустимість доказів), які особа, з доведених нею поважних причин, не мала можливості подати до суду першої інстанції. 49
Вирішуючи питання стосовно прийняття та дослідження нових доказів, відмови в їх прийнятті, суд апеляційної інстанції зобов'язаний мотивувати свій висновок у відповідній ухвалі або в ухваленому судовому рішенні
- 11.6. Заява сторони у справі про приєднання до апеляційної скарги, поданої іншою стороною у справі, є таким же способом оскарження рішення суду, як і подання самостійної скарги 51
- 11.7. Якщо дитина народилася в Україні, до виїзду до Республіки Польща у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України проживала в Україні та є громадянкою України, на час звернення матері до суду з позовом про визначення місця проживання дитини і відкриття провадження у справі не проживала в Україні нетривалий проміжок часу, її звичайним місцем проживання залишалася Україна, то на такий спір поширюється юрисдикція судів України 54
- 12. Справи щодо оспорювання, визнання, надання дозволу на виконання рішень міжнародних арбітражів 56**
- 12.1. Порушення публічного порядку застосовується як виключна міра для відмови у визнанні та виконанні арбітражного рішення. Особливість застосування категорії публічного порядку на стадії вирішення питання про визнання та виконання арбітражного рішення полягає в тому, що йдеться не про те, що правочин, щодо виконання якого виник спір, суперечить публічному порядку, не норма іноземного права, застосована арбітражем під час вирішення спору по суті, а саме визнання і виконання арбітражного рішення, ухваленого за результатами вирішення спору, суперечить публічному порядку країни. 56

Необґрунтована відмова у наданні дозволу на примусове виконання рішення міжнародного комерційного арбітражного суду є своєрідним блокуванням рішення і може у випадку свавільного застосування мати характер штучного нормативного бар'єра, який з точки зору міжнародного права є недопустимим. Це блокування не тільки не відповідатиме цілям міжнародного арбітражу, але й порушуватиме законні права, які це арбітражне рішення може фактично надавати стягувачу в інших державах.

Безпідставна відмова у визнанні та наданні дозволу на примусове виконання на території України арбітражного рішення може порушувати гарантії, передбачені статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, щодо доступу до суду, а також частиною першою статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, становитиме непропорційне втручання у право власності стягувача на присуджені грошові кошти

1. Спори про захист честі, гідності і ділової репутації

1.1. Висловлення народним депутатом під час пленарного засідання Верховної Ради України у стверджувальній формі фактичних даних про вчинення особою кримінального (кримінальних) правопорушення (правопорушень) є твердженням про факти, а не оціночним судженням, оскільки така інформація стосується звинувачення у вчиненні злочину, отже, може бути перевірена на предмет дійсності

23 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання інформації недостовірною та такою, що ганьбить честь, гідність та ділову репутацію.

Позивач зазначав, що він є суддею у відставці. Напередодні його звільнення, під час пленарного засідання Верховної Ради України народний депутат України ОСОБА_2 поширив щодо нього інформацію, в якій звинуватив у вчиненні злочину та порушенні норм суспільної моралі.

Поширена відповідачем інформація є неправдивою, не відповідає дійсності, негативно вплинула на його репутацію судді, громадянина та науковця, аналогічні немайнові права рідних йому людей та була поширена публічно перед народними депутатами України, великою кількістю громадян, які дивились та слухали пряму трансляцію пленарного засідання.

Суди попередніх інстанцій задовольнили позов. Судові рішення мотивовані тим, що інформація, поширена відповідачем, містить саме стверджувальні вислови, які вказують на вчинення позивачем протиправних дій, які чинним законодавством кваліфікуються як злочин і дискредитують його в очах оточуючих, формуючи у них відповідну негативну оцінку його дій з точки зору дотримання закону, а тому її слід визнати недостовірною й такою, що принижує честь, гідність та ділову репутацію позивача, порушує презумпцію його невинуватості та підлягає спростуванню.

Переглядаючи справу, Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій та звернув увагу на таке.

Вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з'ясовувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням.

Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не

можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості (частина друга статті 30 Закону України «Про інформацію»).

Недостовірною й такою, що порочить честь, гідність та ділову репутацію особи, може бути визнана інформація, висловлена чи написана відповідачем у цій категорії справ. Тобто предметом спору у цій категорії справ є спірна інформація, що передається дослівним цитуванням (без редагування, корегування, власного розуміння позивача).

Конкретно висловлена особою інформація (сказана, написана, надрукована в ЗМІ) повинна бути предметом дослідження та правового аналізу у справах про захист честі, гідності і ділової репутації. Саме сказані відповідачем висловлювання, тобто дослівні твердження, досліджуються на предмет оціночності суджень із урахуванням вживаних особою слів та виразів із використанням мовно-стилістичних засобів.

Верховний Суд зазначив, що, досліджуючи та надаючи оцінку поширеній відповідачем інформації, вважаючи, що останній висловився відносно ОСОБА_1, називаючи його причетним до вбивства двох дітей 10 і 12 років, тобто у стверджувальній формі висловив фактичні дані про вчинення позивачем кримінального (кримінальних) правопорушення (правопорушень), суди попередніх інстанцій зробили правильні висновки, що поширені у виступі відповідача народного депутата ОСОБА_2 відомості не є оціночними судженнями, оскільки зазначена інформація стосується звинувачення у вчиненні злочину, отже, може бути перевірена на предмет дійсності.

Відповідач не довів правдивості висловленої ним інформації, водночас позивач надав докази на її спростування.

Оскільки вказана недостовірною інформація містила звинувачення ОСОБА_1 у вчиненні злочину, суди зробили правильні висновки, що вона є такою, що порушує особисті немайнові права позивача.

Крім того, Верховний Суд звернув увагу на те, що депутатський індемнітет в Україні не є абсолютним, адже частиною другою статті 80 Конституції України передбачено відповідальність народного депутата України за образу чи наклеп.

Наклеп – це неправда, поширювана з метою знеславити, зганьбити, заплямувати кого-, що-небудь; поширення неправдивих відомостей.

Твердження відповідача про вчинення позивачем злочину та відсутність з його боку доказів про достовірність інформації перед її оприлюдненням свідчать про умисний характер таких дій, тобто народний депутат ОСОБА_2 поширив негативну інформацію про позивача без надання доказів її достовірності.

Поширення таких неправдивих відомостей, що мають наклепницький характер, за поширення яких відповідач як народний депутат несе юридичну

відповідальність, завдає шкоди особистим немайновим правам позивача, оскільки ганьблять честь, гідність та ділову репутацію ОСОБА_1.

Під час виконання своїх повноважень народний депутат представляє не Верховну Раду України, а народ України, і несе особисту відповідальність за свої висловлювання, що становлять наклеп чи образу, тому ОСОБА_2 є належним відповідачем у справі.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 липня 2024 року у справі № 361/3910/19 (провадження № 61-5865св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120688857>.

2. Спори, що виникають із питань захисту права власності

2.1. Податкова застава поширюється виключно на майно платника податків, який має податковий борг. Новий власник майна (банк), що придбав спірне майно в результаті звернення стягнення на предмет іпотеки, не замінює боржника (колишнього власника майна) у правовідносинах щодо погашення заборгованості зі сплати податків, тому процедура звернення стягнення на майно банку в порядку, визначеному Податковим кодексом України, не може бути реалізована, що є самостійною підставою для скасування (припинення) податкової застави

03 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Головного управління Державної податкової служби в Івано-Франківській області (далі – ГУ ДПС в Івано-Франківській області) у справі за позовом Акціонерного товариства «Сенс Банк» (далі – АТ «Сенс Банк») до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ГУ ДПС в Івано-Франківській області, третя особа – Державна податкова інспекція у м. Івано-Франківську Головного управління державної фіскальної служби в Івано-Франківській області (далі – ДПІ ГУДФС в Івано-Франківській області), про скасування (припинення) обтяження у вигляді податкової застави.

Суди встановили, що між Акціонерно-комерційним банком соціального розвитку «Укрсоцбанк», правонаступником майнових прав та обов'язків якого є акціонерне товариство «Альфа-Банк» (далі – АТ «Альфа-Банк»), та ОСОБА_1 укладено кредитний договір. На забезпечення належного виконання основного зобов'язання між сторонами укладено іпотечний договір, за умовами якого іпотекодавець передав в іпотеку належне йому на праві власності майно, а саме квартиру.

У зв'язку з неналежним виконанням боржником умов кредитного договору та значною заборгованістю АТ «Альфа-Банк» (правонаступник – АТ «Сенс Банк») розпочато процедуру стягнення на іпотечне майно, в результаті якої право власності на майно було зареєстроване за АТ «Альфа-Банк».

Посилаючись на те, що внаслідок наявності обтяження у вигляді податкової застави щодо іпотечного майна порушуються права банку, як власника майна, АТ «Сенс Банк» просило скасувати (припинити) накладене ДПІ у м. Івано-Франківську обтяження у вигляді податкової застави на квартиру, яка належить банку.

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився й суд апеляційної інстанції, задовольнив позов до ГУ ДПС в Івано-Франківській області. Судові рішення мотивовані тим, що податкова застава поширюється виключно на майно платника податків, у якого виник та наявний податковий борг, новий власник майна не відповідає за сплату податків боржника, тому процедура звернення стягнення на майно банку в порядку, визначеному Податковим кодексом України (далі – ПК України), не може бути реалізована.

ОСОБА_1 та ОСОБА_2 не мають відношення до вчинення реєстраційних дій, пов'язаних з наявністю обтяження у вигляді податкової застави, тому вони не порушують права, свободи чи законні інтереси банку.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій та звернув увагу на таке.

Положеннями статей 319, 321 ЦК України передбачено, що власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. Право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні.

Власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпоряджання своїм майном (стаття 391 ЦК України).

АТ «Сенс Банк» набуло право власності на спірне майно в результаті процедури звернення стягнення на іпотечне майно.

Процедура набуття банком права власності на спірну квартиру, як предмет іпотеки, не оспорена, а отже, є дійсною.

У статті 93 ПК України визначено підстави звільнення майна з податкової застави та, зокрема у пункті 93.4 зазначено, що у разі продажу майна, що перебуває у податковій заставі, відповідно до статті 95 цього Кодексу таке майно звільняється з податкової застави (із внесенням змін до відповідних державних реєстрів) з дня отримання контролюючим органом підтвердження про надходження коштів до бюджету від такого продажу.

Положення цієї статті ПК України встановлюють підстави лише для звільнення з податкової застави майна саме боржника.

Податкова застава поширюється виключно на майно платника податків, який має податковий борг, новий власник майна не замінює боржника у правовідносинах щодо погашення заборгованості зі сплати податків.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що банк є власником майна, яке знаходиться у податковій заставі через наявність податкового боргу у колишнього власника (ОСОБА_1), та не є боржником, існуюча податкова застава має триваючий характер та перешкоджає банку розпоряджатися власним майном, тобто порушує його право власності. Спірне майно було передано в іпотеку у 2007 році, тобто задовго до обтяження у вигляді податкової застави.

Водночас податкова застава поширюється виключно на майно платника податків, який має податковий борг, у той час як позивач, власник майна, не замінює ОСОБА_1 у правовідносинах щодо погашення заборгованості зі сплати податків та придбав спірне майно в результаті звернення стягнення на предмет іпотеки.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 липня 2024 року у справі 344/3333/23 (провадження № 61-1662св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120313748>.

3. Спори, що виникають із земельних правовідносин

3.1. У разі набуття права власності на частину будинку, розташованого на земельній ділянці, право власності чи право користування якою не оформлено відчужувачами, особа набуває право на отримання у власність земельної ділянки, на якій розташований будинок, у розмірі, пропорційному розміру її частки у праві власності на будинок. Надання всієї земельної ділянки у власність лише одному зі співвласників будинку є порушенням права інших співвласників цього об'єкта нерухомості, зокрема на користування земельною ділянкою, необхідною для обслуговування належного їм нерухомого майна.

Якщо останнім набувачем усієї земельної ділянки є малолітня особа та її інтереси в судах були належним чином представлені як її законним представником, так і відповідним органом опіки та піклування, то зменшення її частки у праві власності на земельну ділянку до розміру частки у праві власності на будинок є пропорційним втручанням у право малолітньої особи на земельну ділянку

17 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного касаційні скарги малолітньої ОСОБА_3, від імені якої діє законний представник ОСОБА_4, та ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до Головного управління

Держгеокадастру у Житомирській області (далі – ГУ Держгеокадастру у Житомирській області), ОСОБА_2, ОСОБА_3, треті особи: служба у справах дітей Житомирської міської ради, реєстраційна служба Житомирського районного управління юстиції, про визнання незаконним та скасування наказу про затвердження документації із землеустрою, витребування частини земельної ділянки та скасування державної реєстрації права власності.

Суди встановили, що позивач є власником 1/2 ідеальної частки садового будинку на підставі свідоцтва про право на спадщину за законом та 4/9 часток цього будинку на підставі договору дарування. Іншим співвласником садового будинку є ОСОБА_3.

Садовий будинок розташований на земельній ділянці, власником якої є ОСОБА_3 на підставі договору дарування, дарувальником за яким є ОСОБА_4.

ОСОБА_4 набула права власності на земельну ділянку на підставі договору дарування, за умовами якого ОСОБА_2 подарувала їй цю земельну ділянку.

ОСОБА_2 набула право власності на земельну ділянку на підставі наказу ГУ Держгеокадастру у Житомирській області від 11 грудня 2017 року № 66714-17-СГ «Про затвердження документації із землеустрою та надання земельної ділянки у власність».

Посилаючись на те, що особа, набуваючи право власності на частину садового будинку, набуває право власності і на відповідну частину земельної ділянки, на якій розташований будинок, а також, що внаслідок перебування всієї земельної ділянки у власності одного співвласника будинку порушуються права іншого співвласника щодо володіння та користування належною йому частиною земельної ділянки, ОСОБА_1 просила суд визнати незаконним та скасувати наказ ГУ Держгеокадастру у Житомирській області, яким ОСОБА_2 надано земельну ділянку у власність одноособово, витребувати 5/9 ідеальних часток земельної ділянки у ОСОБА_3 та припинити право власності ОСОБА_3 на 5/9 ідеальних часток земельної ділянки.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково. Судове рішення мотивовано тим, що ОСОБА_2 є власником 4/9 ідеальних часток будинку, тому мала отримати у власність земельну ділянку, на якій розташований будинок, у тому самому розмірі, що і розмір належної їй частки у будинку, тому надання їй у власність всієї земельної ділянки є незаконним. Хоча ОСОБА_1 і не є громадянкою України, однак право власності на частину будинку нею набуто в порядку спадкування, тому вона не позбавлена права на набуття права власності (користування) на частину земельної ділянки, на якій розташований будинок. Оскільки позивач не надала доказів про право власності на частину спірної земельної ділянки, тому її вимоги про витребування майна з чужого незаконного володіння задоволенню не підлягають.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції залишив без змін та зазначив, що оскільки частка ОСОБА_2 у праві власності на спірний садовий

будинок складала 4/9, то і земельну ділянку вона мала б отримати у спільну часткову власність в тому самому розмірі, що і будинок, тобто 4/9 часток, що є підставою для задоволення вимог про визнання незаконним та скасування оспорюваного наказу, припинення права власності ОСОБА_3 на земельну ділянку та скасування в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та в Державному земельному кадастрі відомостей про право власності за ОСОБА_3, що є ефективним способом захисту порушеного права. Вимога про витребування спірної земельної ділянки є неналежним способом захисту прав ОСОБА_1 з огляду на відсутність виділення в натурі відповідної частки спірної земельної ділянки, присвоєння їй кадастрового номера та реєстрації права власності на зазначений об'єкт нерухомого майна за позивачем.

Переглядаючи справу, Верховний Суд погодився з рішеннями судів першої та апеляційної інстанцій та звернув увагу на таке.

Особа, яка набула право власності на будівлю чи споруду, стає власником або користувачем земельної ділянки на тих самих умовах, на яких вона належала попередньому власнику, якщо інше не передбачено у договорі відчуження нерухомості.

Перехід майнових прав до іншої особи зумовлює перехід до неї і прав на ту частину земельної ділянки, на якій безпосередньо розташований відповідний об'єкт нерухомості, та частину земельної ділянки, яка необхідна для його обслуговування.

За правилами статті 377 ЦК України та статті 120 ЗК України до набувачів будівлі переходять права на земельну ділянку, на якій вона розташована, у тих обсягах, які були у попереднього власника. Відповідно, сам факт набуття права власності на будинок не може бути достатньою підставою для висновку про набуття особою у власність земельної ділянки.

За відсутності в попереднього власника належним чином оформлених прав користування земельною ділянкою, на якій розміщено нерухоме майно, положення статей 120 ЗК України, 377 ЦК України в частині переходу прав на земельну ділянку до нового власника в тому ж обсязі застосуванню не підлягають.

Якщо попередніми власниками будинку не було оформлено право власності чи право користування на земельну ділянку, на якій розташований будинок, то набувачі будинку мають право оформити право власності чи користування такою земельною ділянкою на загальних підставах у розмірі, якій відповідає їх часткам у будинку.

ОСОБА_2 скористалась своїм правом на отримання спірної земельної ділянки у власність. Однак, враховуючи, що вона була власником 4/9 часток у садовому будинку, який розташований на такій земельній ділянці, повинна була отримати земельну ділянку не в цілому, а в розмірі, пропорційному розміру її частки у праві власності на будинок.

Надання у власність всієї земельної ділянки лише одному із співвласників садового будинку, що розташований на цій земельній ділянці, порушує права іншого співвласника садового будинку, зокрема на користування останнім земельною ділянкою, необхідною для обслуговування належного йому майна.

Верховний Суд зауважив, що останнім набувачем спірної земельної ділянки є малолітня особа, її інтереси були належним чином представлені у судах нижчих інстанцій як її законним представником, так і відповідним органом опіки та піклування, тому немає підстав вважати непропорційним втручання у права малолітньої особи при зменшенні її частки до 4/9 часток у праві власності на земельну ділянку, на якій розташована така сама частка належного їй садового будинку, право власності на який не оспорюється у межах цієї справи.

Також Верховний Суд зазначив, що оскільки до ОСОБА_1 не перейшло право власності на частину спірної земельної ділянки у порядку спадкування (не оформлено спадкодавцями), вона не набула її у власність у встановленому законом порядку за договором дарування частини садового будинку тощо, відсутні правові підстави для витребування частини земельної ділянки у її власність.

При цьому позивач не позбавлена можливості оформити у передбаченому законом порядку право користування відповідною земельною ділянкою, необхідною для розміщення та обслуговування належної їй частини садового будинку. На забезпечення реалізації цього права спрямовані судові рішення, якими частково задоволено позовні вимоги.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 липня 2024 року у справі № 278/3388/20 (провадження № 61-4015св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120513786>.

3.2. Знесення самочинно збудованого об'єкта нерухомості є крайнім заходом впливу на забудовника і можливе лише тоді, коли використано всі передбачені законодавством України заходи з метою усунення порушень щодо реагування та притягнення винної особи до відповідальності. Зверненню до суду з позовом до забудовника про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою шляхом знесення будівництва, здійсненого з порушенням вимог законодавства, передують звернення до суду відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування з вимогами про зобов'язання особи, яка здійснила (здійснює) будівництво, провести відповідну перебудову

23 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного

провадження касаційну скаргу подану представником в інтересах ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою шляхом знесення житлового будинку.

Суди встановили, що ОСОБА_1 та ОСОБА_2 є власниками суміжних земельних ділянок. На земельній ділянці відповідача розташований житловий будинок. Посилаючись на те, що будинок ОСОБА_2 розташований на межі земельної ділянки позивача на відстані менше 1,0 метра, стіна цього будинку перебуває в аварійному стані, будинок збудовано без дозвільної документації на будівництво, ОСОБА_1 просила суд усунути перешкоди у користуванні земельною ділянкою шляхом зобов'язання відповідача знести самочинно побудований житловий будинок.

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився й суд апеляційної інстанції, відмовив у задоволенні позову. Судові рішення мотивовані тим, що позивач не довела істотність порушення ОСОБА_2 будівельних норм при будівництві будинку, а також порушення її прав на користування земельною ділянкою. Знесення житлового будинку буде невиправданим втручанням держави у право відповідача на мирне володіння її майном.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій та звернув увагу на таке.

Власник земельної ділянки або землекористувач може вимагати усунення будь-яких порушень його прав на землю, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням права володіння земельною ділянкою, і відшкодування завданих збитків. Захист прав громадян та юридичних осіб на земельні ділянки здійснюється шляхом відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, і запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку порушення прав (частина друга, пункт «б» частини третьої статті 152 ЗК України).

Позов про знесення самочинно збудованого нерухомого майна може бути пред'явлено власником чи користувачем земельної ділянки або іншою особою, права якої порушено, зокрема власником (користувачем) суміжної земельної ділянки, з підстав, передбачених статтями 391, 396 ЦК України, статтею 103 ЗК України.

Правовий порядок знесення будинку, будівлі, споруди, іншого нерухомого майна залежить від підстав, за якими його віднесено до об'єкта самочинного будівництва.

Юридичними фактами, які становлять правову підставу знесення самочинного будівництва, є: істотне відхилення від проекту та/або істотне порушення будівельних норм і правил, що суперечить суспільним інтересам або порушує права інших осіб; неможливість проведення перебудови або відмова особи, яка здійснила (здійснює) будівництво, від її проведення.

Під час вирішення питання про те, чи є відхилення від проекту істотним і таким, що суперечить суспільним інтересам або порушує права інших осіб, необхідно з'ясувати, зокрема, як впливає допущене порушення з урахуванням місцевих правил забудови, громадських і приватних інтересів на планування, забудову, благоустрій вулиці, на зручність утримання суміжних ділянок тощо.

Знесення самочинно збудованого об'єкта нерухомості є крайнім заходом впливу на забудовника і можливе лише тоді, коли використано усі передбачені законодавством України заходи з метою усунення порушень щодо реагування та притягнення винної особи до відповідальності та коли неможлива перебудова об'єкта нерухомості чи особа відмовляється від здійснення такої перебудови.

Суди попередніх інстанцій, встановивши порушення відповідачем при будівництві спірної будівлі норм ДБН щодо збереження відстані від стіни будівлі до межі земельної ділянки позивачки, зробили висновки, що таке розташування житлового будинку не перешкоджає ОСОБА_1 користуватися земельною ділянкою, а саме обробляти її, доглядати за зеленими насадженнями та використовувати земельну ділянку іншим способом за цільовим призначенням.

Верховний Суд погодився з такими висновками судів та зазначив, що встановлення обставин щодо здійснення відповідачем будівництва з порушенням вимог законодавства не є достатньою підставою для задоволення вимог позивача про знесення такого будівництва, оскільки цьому крайньому заходу має передувати виконання пункту 1 частини 7 статті 376 ЦК України.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 липня 2024 року у справі № 359/1365/22 (провадження № 61-1214св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120654420>.

4. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів

4.1. Користувач електронного платіжного засобу не несе відповідальності за здійснення платіжних операцій за платіжною картою у разі відсутності доказів сприяння ним втраті, використанню ПІН-коду або іншої інформації, яка дає змогу ініціювати платіжні операції за цією платіжною картою

31 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу акціонерного товариства Комерційного банку «ПриватБанк» (далі – АТ КБ «ПриватБанк») у справі за позовом ОСОБА_1 до АТ

КБ «ПриватБанк» про скасування заборгованості та стягнення безпідставно отриманих грошових коштів.

Суди встановили, що з належної позивачу банківської платіжної картки АТ КБ «ПриватБанк» здійснено перекази на картки третіх осіб і поповнено рахунки двох мобільних телефонів без підтвердження позивача. Також відбулось зняття готівкових коштів з розрахункових рахунків у додатку «Приват для бізнесу». Сума переказів із особистої платіжної картки становила 110 106,00 грн, а з рахунка підприємства – 88 000,00 грн, разом – 198 106,00 грн.

За наслідками незаконних дій третіх осіб відкрито кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого частиною першою статті 190 КК України, та розпочато досудове розслідування, в якому позивача визнано потерпілим.

Згодом, протягом певного періоду, банк списав з платіжної картки позивача грошові кошти в розмірі 101 369,34 грн у рахунок погашення відсотків за використання кредитного ліміту, яким скористалися треті особи шляхом незаконного переказу коштів.

Посилаючись на те, що дії банку щодо списання з платіжної картки відсотків за використання кредитного ліміту є незаконними, ОСОБА_1 просив суд скасувати нараховану банком заборгованість за кредитним договором, яка складається із заборгованості за тілом кредиту та заборгованості за відсотками за користування кредитом, стягнути з банку на його користь безпідставно отримані грошові кошти в розмірі 101 369,34 грн шляхом зарахування на його платіжну картку.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково. Судове рішення мотивовано тим, що списання грошових коштів з рахунків позивача було несанкціонованим. Відповідач не спростував доводи позивача, що списання коштів з платіжної картки відбулося внаслідок дій третіх осіб, а не самого позивача. Нарахування банком заборгованості за картковим рахунком позивача, яка складається із заборгованості за тілом кредиту та заборгованості за відсотками за користування кредитом, є неправомірним, а грошові кошти, отримані банком внаслідок незаконного нарахування заборгованості, безпідставно отриманими.

Змінюючи рішення суду першої інстанції шляхом викладення абзацу другого резолютивної частини рішення в редакції своєї постанови, суд апеляційної інстанції зазначив, що стягнення всієї нарахованої заборгованості є неправильним, оскільки позивач продовжував активно користуватися рахунком, знімав кошти, розраховувався за товари і послуги, а також поповнював рахунок, у зв'язку з чим розмір його заборгованості постійно змінювався. В іншій частині апеляційний суд погодився з висновком суду першої інстанції.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій та звернув увагу на таке.

Спірні правовідносини регулюються спеціальними нормами права, якими визначено засади функціонування платіжних систем, загальний порядок проведення переказу коштів у межах України, встановлено відповідальність суб'єктів переказу, а також порядок здійснення нагляду (оверсайта) за платіжними системами.

Відповідно до спеціальних норм права користувач платіжного засобу не несе відповідальності за здійснення платіжних операцій у разі відсутності доказів сприяння ним втраті, використанню ПІН-коду або іншої інформації, яка дає змогу ініціювати платіжні операції за платіжною картою.

З огляду на те, що відбулося списання коштів з карткового рахунку позивача, позивач не вчиняв дій, спрямованих на списання чи переказ коштів з його карткового рахунку, а відповідач не надав доказів на підтвердження вчинення позивачем дій чи бездіяльності, які сприяли втраті, незаконному використанню ПІН-коду або іншої інформації, яка дає змогу ініціювати платіжні операції за платіжною картою, тому АТ КБ «ПриватБанк» безпідставно списав грошові кошти з рахунку позивача.

Нарахована банком заборгованість, що складається із заборгованості за тілом кредиту та за відсотками за користування кредитом, утворилася внаслідок несанкціонованого списання коштів з рахунку позивача, тому така заборгованість підлягає скасуванню.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 липня 2024 року у справі № 953/5904/22 (провадження № 61-8452св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120838346>.

4.2. Належне виконання пайовиком своїх зобов'язань за договором про пайову участь у будівництві та невиконання забудовником зобов'язання щодо будівництва житлового будинку і введення його в експлуатацію у строк, визначений договором, є підставою для визнання в судовому порядку за пайовиком, а в разі його смерті – за правонаступниками, права власності на майнові права на об'єкт інвестування

17 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу обслуговуючого кооперативу «Житлово-будівельний кооператив «Добра Справа» (далі – ОК ЖБК «Добра Справа») у справі за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до ОК ЖБК «Добра Справа» про визнання майнових прав на об'єкти інвестування.

Суди встановили, що між ОСОБА_3 як пайовиком та приватним підприємством «ОСОБА_4» (далі – ПП «ОСОБА_4») як забудовником укладено

договір про пайову участь у будівництві, за умовами якого забудовник приймає пайовика у пайове будівництво однокімнатної квартири. Також між сторонами укладено договір про пайову участь у будівництві, за умовами якого забудовник приймає пайовика у пайове будівництво двокімнатної квартири.

Термін здачі будинку в експлуатацію, передбачений умовами вказаних договорів, закінчився, але об'єкт збудований не був та, відповідно, не був придатний для введення в експлуатацію.

Між ОСОБА_3 та ПП «ОСОБА_4» укладено попередній договір, предметом якого є взаємний обов'язок сторін укласти та нотаріально посвідчити договір купівлі-продажу квартир та нежитлового приміщення, що розташовані в будинку, що будується протягом трьох місяців після введення продавцем будинку в експлуатацію. На підтвердження дійсних намірів про наступне укладення договору купівлі-продажу квартир ОСОБА_3 передав ПП «ОСОБА_4» документи, що підтверджують здійснену ним оплату квартир, на придбання нежитлового приміщення сплатив готівкові кошти.

Посилаючись на повний розрахунок та відсутність фінансових порушень інвестування, а також, що право власності на об'єкт незавершеного будівництва (багатоповерхового) житлового будинку готовністю 57 %, в якому розташовані квартири та нежитлове приміщення, зареєстровано за ОК ЖБК «Добра Справа», у зв'язку з чим існує реальна можливість розпорядження кооперативом спірним майном, внаслідок чого його майнові права можуть бути повторно передані, відчужені на користь інших осіб, ОСОБА_3 просив суд визнати за ним майнові права на об'єкти інвестування: дві квартири та нежитлове приміщення.

У зв'язку зі смертю позивача ОСОБА_3 його замінено на правонаступників – ОСОБА_1, ОСОБА_2.

Суди попередніх інстанцій задовольнили позов. Судові рішення мотивовані тим, що забудовник, з яким укладався договір про пайову участь та попередній договір, не виконав обов'язку ввести в експлуатацію будинок, в якому розташовані квартири та нежитлове приміщення, майнові права на які просив визнати ОСОБА_3. Оскільки останній повністю сплатив вартість пайових внесків за нерухоме майно, однак введення об'єкта будівництва в експлуатацію не відбулося у встановлені договором строки, будівництво об'єкта не здійснюється, що ставить під сумнів можливість виконання відповідачем своїх зобов'язань за договором, тому наявні підстави для визнання за пайовиком майнових прав на об'єкти інвестування.

У зв'язку зі смертю пайовика, а також враховуючи, що спірні правовідносини допускають правонаступництво, майнові права на спірні об'єкти інвестування підлягають визнанню за його правонаступниками ОСОБА_1, ОСОБА_2.

Верховний Суд погодився з рішеннями судів першої та апеляційної інстанцій та звернув увагу на таке.

У ЦК України визначення майнового права відсутнє, оскільки у статті 190 ЦК України міститься вказівка лише про те, що майнові права є неспоживчою річчю і визнаються речовими правами. При цьому не викликає сумніву, що майнові права є об'єктом цивільних правовідносин.

Майнове право – це обмежене речове право, за яким власник цього права наділений деякими, але не всіма, правами власника майна, і яке свідчить про правомочність його власника отримати право власності на нерухоме майно або інше речове право на певне майно в майбутньому.

Громадяни мають бути впевненими у своїх законних очікуваннях, а також у тому, що набуте ними на законних підставах право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано.

Ефективним способом захисту майнових прав на об'єкт інвестування у разі невиконання забудовником належним чином взятих на себе зобов'язань, а також за відсутності факту введення будинку в експлуатацію, з урахуванням повної та вчасної сплати пайових внесків учасником будівництва, є визнання за учасником будівництва (пайовиком) майнових прав на об'єкт інвестування.

Належним відповідачем у такій справі є забудовник, а обставинами, що підлягають доведенню у справі за позовом про визнання майнових прав на об'єкт інвестування, є невиконання забудовником свого обов'язку або відсутність факту введення будинку в експлуатацію, а також факт виконання особою, яка вважає свої майнові права порушеними (учасником будівництва, пайовиком), повної та вчасної сплати пайових внесків.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій та зазначив, що у разі не виконання забудовником обов'язку щодо завершення будівництва житлового будинку, в якому розташовані квартири та нежитлове приміщення, на 100 % та введення в експлуатацію будинку, проте виконання пайовиком свого обов'язку щодо сплати повної вартості пайових внесків за спірне нерухоме майно, пайовик має право на визнання за ним майнових прав на об'єкти інвестування. У зв'язку зі смертю пайовика таке право мають його правонаступники – ОСОБА_1, ОСОБА_2.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 липня 2024 року у справі № 344/13538/17 (провадження № 61-9642св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120513800>.

5. Спори, що виникають із недоговірних зобов'язань

5.1. Примусова госпіталізація особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, без судового рішення та згоди опікуна за своєю природою

і наслідками є непропорційним обмеженням конституційного права недієздатної особи на свободу та особисту недоторканність, а дії закладу з надання психіатричної допомоги щодо примусової госпіталізації такої особи є незаконними

23 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за його позовом до комунального некомерційного підприємства «Клінічна лікарня «Психіатрія» (далі – КНП «Клінічна лікарня «Психіатрія», лікарня), третя особа – комунальна організація «Ново-Білицький психоневрологічний інтернат для чоловіків» (далі – КО «Ново-Білицький психоневрологічний інтернат для чоловіків», інтернат), про визнання примусової госпіталізації незаконною.

Суди встановили, що ОСОБА_1 є рідним батьком ОСОБА_2, якого суд визнав недієздатним та встановив над ним опіку й призначив опікунів ОСОБА_1 (батько) і ОСОБА_3 (мати). ОСОБА_2 перебуває на державному утриманні в КО «Ново-Білицький психоневрологічний інтернат для чоловіків».

Посилаючись на те, що без згоди опікунів та без рішення лікаря-психіатра (комісії лікарів) про примусову госпіталізацію ОСОБА_2 був госпіталізований до КНП «Клінічна лікарня «Психіатрія» в примусовому порядку, ОСОБА_1 просив суд визнати примусову госпіталізацію його сина незаконною.

Суди першої та апеляційної інстанцій відмовили у задоволенні позову. Судові рішення мотивовані тим, що госпіталізація ОСОБА_2 до лікарні була пов'язана з станом психічного здоров'я останнього, тобто мала невідкладний характер. ОСОБА_2 надав згоду на госпіталізацію до закладу з надання психіатричної допомоги в добровільному порядку, тому поміщення його до психіатричної лікарні не є примусовим.

Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Недієздатні особи є особливою категорією людей (фізичних осіб), які внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу тимчасово або постійно не можуть самостійно на власний розсуд реалізовувати майнові та особисті немайнові права, виконувати обов'язки й нести юридичну відповідальність за свої діяння.

Для госпіталізації особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, до закладу з надання психіатричної допомоги встановлена засада добровільності та два варіанти отримання вільного волевиявлення недієздатної особи для госпіталізації: особисте прохання; усвідомлена письмова згода особи, яка має бути госпіталізована.

Наявність останнього аспекту є суттєвою для встановлення дійсних спірних відносин, що виникли у справі.

Усвідомлена згода особи – це згода, вільно висловлена особою, здатною зрозуміти інформацію, що надається доступним способом, про характер її психічного розладу та прогноз його можливого розвитку, мету, порядок та тривалість надання психіатричної допомоги, методи діагностики, лікування та лікарські засоби, що можуть застосовуватися в процесі надання психіатричної допомоги, їх побічні ефекти та альтернативні методи лікування.

Встановлення у судовому рішенні про визнання ОСОБА_2 недієздатним (справа № 761/30131/17) одночасної наявності обох критеріїв для визнання його недієздатним: не усвідомлює та не керує своїми діями, та відсутність будь-яких медичних даних про те, що на день госпіталізації до психіатричного закладу стан психічного здоров'я ОСОБА_2 покращився до такого ступеня, що він міг надати усвідомлену згоду на добровільну госпіталізацію до психіатричного закладу, виключає добровільність процедури поміщення ОСОБА_2 до закладу з надання психіатричної допомоги.

Особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, яка за станом свого здоров'я не здатна висловити прохання або надати усвідомлену письмову згоду, госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги за рішенням (згодою) органу опіки та піклування, яке ухвалюється не пізніше 24 годин з моменту звернення до цього органу законного представника зазначеної особи і може бути оскаржено відповідно до закону, у тому числі до суду. Згода на госпіталізацію фіксується в медичній документації за підписом особи або її законного представника та лікаря-психіатра (частина перша статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу»).

За змістом рішень Конституційного Суду України від 01 червня 2016 року № 2-рп/2016, від 20 грудня 2018 року № 13-р/2018, а також практики ЄСПЛ у разі якщо недієздатна особа не здатна за станом психічного здоров'я надати усвідомлену письмову згоду на поміщення її до психіатричного закладу, таке поміщення є примусовим і, відповідно, потребує відповідного рішення суду. В іншому разі примусова госпіталізація недієздатної особи до психіатричного закладу, яка не є добровільною, є обмеженням права такої особи на свободу та особисту недоторканність, закріпленого у статті 29 Конституції України. Така госпіталізація за своєю природою та наслідками є непропорційним обмеженням конституційного права недієздатної особи на свободу та особисту недоторканність, тому вона має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, з урахуванням зазначених міжнародно-правових стандартів, правових позицій Конституційного Суду України та виключно за рішенням суду, як передбачено статтею 55 Основного Закону України.

Верховний Суд зазначив, що оскільки матеріали справи не містять рішення про примусову госпіталізацію ОСОБА_2, тому госпіталізація сина позивача без судового рішення та згоди опікуна за своєю природою та наслідками є

непропорційним обмеженням конституційного права недієздатної особи на свободу та особисту недоторканність, отже дії відповідача щодо примусової госпіталізації ОСОБА_2 є незаконними.

Верховний Суд вважає, що у даному випадку мало місце порушення статті 5 Конвенції (позбавлення свободи) відносно ОСОБА_2, оскільки, хоч матеріали справи і містять підписаний ним документ «Усвідомлена згода особи на госпіталізацію до психіатричного закладу», однак за встановлених судом обставин щодо відсутності медичних даних про можливість останнього усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними під час госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги, така госпіталізація повинна була проводитися за наявності судового контролю.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції скасував, ухвалив нове рішення про задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 липня 2024 року у справі № 758/4817/23 (провадження № 61-4195св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120719844>.

5.2. Включення фізичної особи (громадянина України) до міжнародних санкційних списків (застосування санкцій іноземними державами та міждержавними об'єднаннями) без внесення відповідних заборон / обмежень для такої особи до внутрішніх документів банків України не може бути підставою для відмови банком України у здійсненні цією особою банківських операцій

23 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» (далі – АТ «Ощадбанк») у справі за позовом ОСОБА_1 до АТ «Ощадбанк» про визнання дій протиправними.

Суди встановили, що позивач із власного банківського рахунку, відкритого в АТ «ОТП Банк», здійснив переказ грошових коштів для допомоги дітям, позбавленим батьківського піклування, на рахунок Благодійного фонду «Боржавська надія», що відкритий в АТ «Ощадбанк». Банк відмовив у здійсненні переказу та зарахуванні коштів на рахунок отримувача, що ним обслуговується.

Посилаючись на незрозумілі причини та мотиви такої відмови, ОСОБА_1 просив суд визнати протиправними дії АТ «Ощадбанк» щодо неналежного розгляду його запитів щодо причини відмови у здійсненні переказу коштів, визнати протиправними дії АТ «Ощадбанк» щодо відмови у здійсненні переказу грошових коштів на рахунок БФ «Боржавська надія».

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив. Судові рішення мотивовані тим, що дії відповідача щодо

відмови у здійсненні переказу грошових коштів є протиправними, оскільки доказів, що підтверджують існування щодо позивача обставин, передбачених у статті 15 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення», немає. Відповідач не довів, що застосування до особи санкцій, зокрема включення Управлінням контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США до списку спеціально позначених громадян і заблокованих осіб, є підставою для відмови банку у проведенні фінансових операцій з переказу грошових коштів.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з рішеннями судів попередніх інстанцій в частині визнання протиправними дій АТ «Ощадбанк» щодо відмови у здійсненні переказу грошових коштів з огляду на таке.

Банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім страхування), а також здійснювати іншу діяльність, визначену в цій статті, як у національній, так і в іноземній валюті. Банк має право надавати платіжні послуги відповідно до Закону України «Про платіжні послуги» з урахуванням вимог цього Закону та нормативно-правових актів Національного банку України (далі – НБУ), що регулюють діяльність банків (стаття 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Банкам забороняється здійснювати ризикову діяльність, що загрожує інтересам вкладників чи інших кредиторів банку (частина перша статті 48 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний у своїй діяльності застосовувати ризик-орієнтований підхід, враховуючи відповідні критерії ризику, зокрема, пов'язані з його клієнтами, географічним розташуванням держави реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів, видом товарів та послуг, що клієнт отримує від суб'єкта первинного фінансового моніторингу, способом надання (отримання) послуг. Ризик-орієнтований підхід має бути пропорційний характеру та масштабу діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу. Застосування ризик-орієнтованого підходу здійснюється в порядку, визначеному внутрішніми документами з питань фінансового моніторингу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, з урахуванням рекомендацій відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу, які згідно з цим Законом виконують функції державного регулювання і нагляду за такими суб'єктами первинного фінансового моніторингу (частини перша, друга статті 7 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»).

Положеннями статті 15 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню

тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» передбачено, що суб'єкт первинного фінансового моніторингу має право відмовитися від проведення підозрілої фінансової операції.

Згідно з пунктом 1 частини четвертої статті 15 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» суб'єктам первинного фінансового моніторингу забороняється (за винятком випадків, передбачених резолюціями Ради Безпеки ООН) встановлювати ділові відносини та проводити видаткові фінансові операції, надавати фінансові та інші пов'язані послуги прямо або опосередковано з клієнтами, які є особами та/або організаціями, яких включено до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції.

На офіційному сайті НБУ у розділі «Фінансовий моніторинг» у графі «Санкції» міститься перелік осіб, внесених до санкційного списку США (OFAC), серед яких є ОСОБА_2 (ОСОБА_3). Зазначений перелік відповідає даним, указаним на офіційному сайті Управління контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США.

За змістом пункту 49 постанови правління НБУ від 19 травня 2020 року № 65 «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» банк за результатами проведеного аналізу має право визначити (за потреби) і прописати у своїх внутрішніх документах з питань ПВК/ФТ встановлені заборони/обмеження у своїй діяльності (щодо окремих видів діяльності та/або залучення окремих типів клієнтів на обслуговування).

Верховний Суд зазначив, що відповідач не довів наявність підстав, передбачених статтею 15 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», для відмови у проведенні фінансової операції.

Критерії ризик-орієнтованого підходу, який застосовується суб'єктами первинного фінансового моніторингу у своїй діяльності з урахуванням статті 7 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», зокрема заборони/обмеження, встановлюються внутрішніми документами з питань фінансового моніторингу суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Не врахувавши специфіку застосування суб'єктом первинного фінансового моніторингу ризик-орієнтованого підходу в умовах посиленого глобального санкційного режиму, не звернувши уваги на роз'яснення НБУ, який є суб'єктом державного фінансового моніторингу та рекомендації якого підлягають врахуванню усіма суб'єктами первинного фінансового моніторингу, не

перевіривши наявності у внутрішніх документах відповідача відповідних заборон/обмежень для осіб, внесених до міжнародних санкційних списків (застосування санкцій іноземними державами та міждержавними об'єднаннями), суди попередніх інстанцій зробили передчасний висновок про протиправність дій банку щодо відмови у здійсненні переказу грошових коштів.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд постанову суду апеляційної інстанції в частині вирішення позову про визнання неправомірними дій банку щодо відмови у здійсненні переказу грошових коштів скасував, справу у цій частині направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 липня 2024 року у справі № 757/7769/23-ц (провадження № 61-6552св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120654251>.

6. Спори, що виникають із трудових правовідносин

6.1. Відсутність згоди працівника на продовження роботи із зміненими істотними умовами праці та можливості збереження йому попередніх істотних умов праці не може бути підставою для звільнення працівника за прогул без поважних причин у зв'язку з відсутністю на робочому місці, згоди на роботу на якому у зв'язку із зміною істотних умов праці він не надавав, що є безпосередньою підставою для припинення трудового договору за пунктом б частини першої статті 36 КЗпП України. Неправильне формулювання причин звільнення в такому випадку не є підставою для поновлення працівника на роботі

10 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, в інтересах якого діє адвокат, у справі за позовом ОСОБА_1 до акціонерного товариства «Укрпошта» (далі – АТ «Укрпошта»), третя особа – Тернопільська дирекція АТ «Укрпошта», про визнання незаконним та скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Суди встановили, що позивач перебував у трудових відносинах з АТ «Укрпошта» та обіймав посаду водія автотранспортних засобів III класу пересувного відділення поштового зв'язку (далі – ПВПЗ) в Тернопільській дирекції АТ «Укрпошта». У зв'язку з тимчасовим закриттям ПВПЗ його було попереджено про зміну істотних умов праці та запропоновано посаду водія автотранспортних засобів III класу в структурному підрозділі групи експлуатації транспорту Тернопіль (група підміни). Позивач не погодився на роботу зі зміненими посадовими обов'язками та просив запропонувати йому іншу посаду, яка б відповідала його попередньому окладу та завантаженості. У зв'язку з відсутністю таких посад на підприємстві йому було запропоновано

написати заяву про звільнення, на що він не погодився та продовжив виходити на роботу за графіком.

ОСОБА_1 звільнено на підставі пункту 4 частини першої статті 40 КЗпП України за прогул без поважних причин. Вважаючи звільнення незаконним, оскільки прогулу не вчиняв, позивач просив суд визнати незаконним наказ про звільнення, поновити його на роботі та стягнути середній заробіток за час вимушеного прогулу.

Суд першої інстанції позов задовольнив, оскільки відповідач не довів вчинення позивачем дисциплінарного проступку та порушив процедуру звільнення.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове судове рішення про часткове задоволення позову, керуючись тим, що позивач фактично не погодився зі змінами істотних умов праці, про які був попереджений, що є підставою для припинення трудового договору відповідно до пункту 6 частини першої статті 36 КЗпП України, проте вказане не є підставою для поновлення його на роботі, оскільки попередні істотні умови праці не можуть бути збережені, а від роботи із зміненими істотними умовами праці позивач відмовляється. Зазначені обставини є підставою для зміни формулювання причини звільнення позивача із пункту 4 частини першої статті 40 КЗпП України на пункт 6 частини першої статті 36 КЗпП України з внесенням запису до трудової книжки ОСОБА_1 про зміну формулювання причин звільнення.

Верховний Суд погодився із висновком суду апеляційної інстанції та звернув увагу на таке.

Трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом у випадку прогулу (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин (пункт 4 частини першої статті 40 КЗпП України).

За змістом пункту 6 частини першої статті 36 КЗпП України підставою припинення трудового договору є, зокрема відмова працівника від продовження роботи у зв'язку із зміною істотних умов праці.

Припинення трудового договору за пунктом 6 частини першої статті 36 КЗпП України при відмові працівника від продовження роботи зі зміненими істотними умовами праці може бути визнане обґрунтованим, якщо зміна істотних умов праці при провадженні роботи за тією ж спеціальністю, кваліфікацією чи посадою викликана змінами в організації виробництва і праці (раціоналізацією робочих місць, введенням нових форм організації праці, у тому числі перехід на бригадну форму організації праці, і, навпаки, впровадження передових методів, технологій тощо).

Зміна істотних умов праці відбувається за тією самою посадою, у тій самій установі, де працівник працював до такої зміни. Пропозиція обійняти інші посади не є зміною істотних умов праці.

Факт скорочення посади сам по собі виключає звільнення за пунктом 6 частини першої статті 36 КЗпП України, оскільки відсутні передбачені частиною третьою статті 32 КЗпП України обставини. Про визначену частиною третьою статті 32 КЗпП України зміну істотних умов праці та, відповідно, припинення трудового договору за пунктом 6 частини першої статті 36 КЗпП України можливо говорити тоді, коли посада працівника не скорочується, а лише змінюються істотні умови праці за цією посадою.

Рішення про припинення трудового договору за пунктом 6 частини першої статті 36 КЗпП України приймається роботодавцем за наявності юридичного факту відмови працівника продовжувати роботу в нових умовах. Тобто саме відповідач має переконатися в тому, що позивач відмовляється від виконання роботи при умовах праці, що можуть бути ним забезпечені в подальшому.

Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції, який встановивши відсутність згоди ОСОБА_4 на продовження роботи із зміненими істотними умовами праці та відсутність можливості збереження йому попередніх істотних умов праці, а також зазначивши, що неправильне формулювання причин звільнення у цьому випадку не є підставою для поновлення позивача на роботі, змінив формулювання причин звільнення ОСОБА_1 з пункту 4 частини першої статті 40 КЗпП України (за прогул без поважних причин) на пункт 6 частини першої статті 36 КЗпП України.

Верховний Суд звернув увагу, що підставою звільнення позивача за пунктом 4 частини першої статті 40 КЗпП України стала його відсутність на робочому місці, згоду на роботу на якому у зв'язку із зміною істотних умов праці він не надавав.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд постанову суду апеляційної інстанції залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 липня 2024 року у справі № 607/4281/23 (провадження № 61-17625св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120395369>.

6.2. **Обов'язковою умовою для звільнення працівника за умов неможливості забезпечення його роботою, визначеною трудовим договором, у зв'язку із знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій є об'єктивна неможливість забезпечувати працівника роботою, визначеною трудовим договором і трудовою функцією, яка безпосередньо пов'язана з повним**

знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій.

Під час призупинення дії трудового договору працівник може звільнитися з роботи за власним бажанням або ж роботодавець має право звільнити працівника за іншими підставами, передбаченими КЗпП України, зокрема за угодою сторін.

У разі поновлення на роботі працівника, якого незаконно звільнено під час призупинення дії трудового договору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні, працівник не позбавлений можливості отримати середній заробіток за час вимушеного прогулу в повному обсязі за рахунок держави, що здійснює збройну агресію проти України

17 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до державного підприємства «Адміністрація морських портів України» в особі Херсонської філії Державного підприємства «Адміністрація морських портів України» (адміністрація Херсонського морського порту) (далі – ДП «АМПУ») про поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Суди встановили, що позивач працювала в ДП «АМПУ» на посаді інженера адміністрації КзОПО комплексу з обслуговування портових операцій Херсонської філії ДП «АМПУ».

У зв'язку з введенням воєнного стану в Україні підприємством видано наказ про виведення філії у простій та призупинено дію трудових договорів з працівниками філії.

ОСОБА_1 звільнено за пунктом б частини першої статті 41 КЗпП України у зв'язку з неможливістю забезпечення працівника роботою, визначеною трудовим договором, у зв'язку із знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій.

Посилаючись на те, що роботодавцем порушено порядок персонального попередження про наступне вивільнення, не забезпечено можливості переведення на іншу роботу, не отримано згоду профспілкової організації, а також, зазначаючи, що призупинення дії трудових договорів не знімає з роботодавця обов'язку забезпечувати працівників роботою і виключає можливість звільнення працівників за пунктом б частини першої статті 41 КЗпП України, позивач просила суд поновити її на роботі, стягнути середній заробіток за час вимушеного прогулу з утриманням установлених законодавством України податків і зборів та допустити негайне виконання рішення в частині поновлення на роботі та стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу за один календарний місяць.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково. Судове рішення мотивовано тим, що відповідач не довів на підставі належних та допустимих доказів знищення виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій, неможливість переведення позивача за її згодою на іншу роботу. Роботодавець не дотримався вимог частини першої статті 47 КЗпП України, частини сьомої статті 49-2 КЗпП України про вивільнення працівників відповідно до пункту б частини першої статті 41 цього Кодексу, тому звільнення ОСОБА_1 є незаконним. У зв'язку із поновленням позивача на роботі на її користь належить стягнути суму середнього заробітку за час вимушеного прогулу за період з часу звільнення до ухвалення судового рішення.

Суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої інстанції в частині стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, в решті рішення місцевого суду залишив без змін. Судове рішення мотивовано тим, що звільнення позивача відбулось з порушенням норм трудового права, тому вона підлягає поновленню на роботі. Ураховуючи, що трудові відносини з ОСОБА_1 на час видання наказу про звільнення були зупинені з об'єктивних причин та на підставі закону і вона не працювала не з вини роботодавця, а всі компенсаційні збитки за таких обставин покладаються на державу, що здійснює збройну агресію проти України, немає підстав для стягнення середнього заробітку.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій та звернув увагу на таке.

Призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором. Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин (частини перша, четверта статті 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»).

Зазначена спеціальна норма права надає роботодавцю право тимчасово призупинити дію трудового договору з працівником у разі неможливості у зв'язку із військовою агресією проти України забезпечити працівника роботою.

Водночас таке право не є абсолютним. Для застосування цієї норми права роботодавець має перебувати в таких обставинах, коли він не може надати працівнику роботу, а працівник не може виконати роботу. Зокрема, у випадку, якщо необхідні для виконання роботи працівником виробничі, організаційні, технічні можливості, засоби виробництва знищені в результаті бойових дій або їх функціонування з об'єктивних і незалежних від роботодавця причин є

неможливим, а переведення працівника на іншу роботу або залучення його до роботи за дистанційною формою організації праці неможливо.

При цьому на час призупинення дії трудового договору за працівником зберігається робоче місце, сам трудовий договір не припинений, разом з тим, заробітна плата та інші виплати не сплачуються, оскільки відповідно до частини четвертої статті 13 згаданого Закону відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового договору у повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України.

Підставою припинення трудових відносин з ОСОБА_1 стали ті самі обставини, за існування яких з нею було призупинено трудові відносини.

У законодавстві відсутня заборона щодо припинення трудових відносин під час призупинення дії трудового договору. Тому у працівника є можливість звільнитися за власним бажанням або ж роботодавець має право звільнити працівника за іншими підставами, передбаченими КЗпП України, зокрема за угодою сторін.

Верховний Суд зазначив, що суди попередніх інстанцій зробили обґрунтовані висновки про невідповідність наказу про звільнення вимогам закону, оскільки фактичні обставини щодо унеможливлення перебування на території порту через окупацію не змінились, доказів про знищення порту в період дії наказу про зупинення трудових відносин не надано.

На момент звільнення трудові відносини між ОСОБА_1 та ДП «АМПУ» були наявні, але, враховуючи їх призупинення, не передбачали виконання працівником роботи за укладеним трудовим договором та виплату роботодавцем заробітної плати, що, незважаючи на встановлення факту незаконності звільнення, не свідчить про позбавлення працівника роботодавцем можливості виконання своєї трудової функції та отримання заробітної плати.

Наказ про призупинення дії трудового договору позивачем не оскаржувався та був чинним на момент її звільнення.

Позивач в силу приписів частини четвертої статті 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» не позбавлена можливості отримати середній заробіток за час вимушеного прогулу у повному обсязі за рахунок держави, що здійснює збройну агресію проти України.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд рішення суду першої інстанції у нескасованій частині та постанову суду апеляційної інстанції залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 липня 2024 року у справі № 521/2212/23 (провадження № 61-1108св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120602605>.

7. Спори, що виникають із житлових правовідносин

7.1. Не допускається заселення квартири, збудованої для проживання однієї сім'ї та в якій проживає інша сім'я у складі чотирьох осіб (три чоловіки і одна жінка), із яких двоє – особи з інвалідністю з дитинства, двома і більше сім'ями або двома і більше самотніми особами, за винятком випадку, передбаченого частиною п'ятою статті 54 ЖК України

24 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_4 у справі за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6 про усунення перешкод у користуванні квартирою та вселення.

Суди встановили, що ОСОБА_1 на період роботи озеленювачем на сім'ю з двох осіб: вона та ОСОБА_2, надано службове жите приміщення – квартиру, та видано ордер на право зайняття службового жилого приміщення, на підставі якого зареєстровано їхнє місце проживання у вказаній квартирі.

Позивачі вказували, що вони не могли вселитися до квартири, оскільки відповідачі, зайнявши самовільно вказане жите приміщення, заперечували щодо виселення їх з цього приміщення і своїми діями чинили їм перешкоди у здійсненні права користування службовим жилим приміщенням.

Оскільки відповідачі самовільно зайняли квартиру, чинять перешкоди у користуванні нею ОСОБА_1 та ОСОБА_2 у 2015 році звернулися до суду з позовом про виселення їх з квартири, за результатами розгляду якого у задоволенні позову відмовлено (справа № 759/11501/15-ц).

Посилаючись на те, що відповідачі, зайнявши самовільно вказане приміщення, своїми діями чинять перешкоди у користуванні службовим житлом, такі дії мають тривалий характер, ОСОБА_1 та ОСОБА_2 просили суд зобов'язати відповідачів не чинити їм перешкоди у здійсненні права користування квартирою та вселити їх до вказаної квартири.

Суди першої та апеляційної інстанцій задовольнили позов. Судові рішення мотивовані тим, що оскільки позивачі мають право на користування спірною квартирою, а відповідачі, проживаючи в квартирі, перешкоджають їм у праві користування житлом, тому ОСОБА_1 та ОСОБА_2 підлягають вселенню до квартири.

Верховний Суд не погодився з такими висновками судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Кожен має право на житло. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше, як на підставі закону за рішенням суду (стаття 47 Конституції України).

Положеннями статті 9 ЖК України передбачено, що ніхто не може бути виселений із займаного приміщення або обмежений у праві користування ним інакше, як на підставах і в порядку, передбачених законодавством.

Не можуть вважатися такими, що самоправно зайняли жиле приміщення, особи, які вселилися до нього на підставі ордера.

Не може вважатися такою, що самоправно зайняла жиле приміщення, також особа, яка вселилася в жиле приміщення без ордера, але на підставі угоди чи дозволу.

ОСОБА_1 на сім'ю з двох осіб (вона та ОСОБА_2) надано ордер на зайняття службового житла – квартири АДРЕСА_1.

У цій квартирі проживають внутрішньо переміщені особи: ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, при цьому ОСОБА_4, ОСОБА_5 є особами з інвалідністю з дитинства (друга група загального захворювання), право на проживання яких у спірній квартирі встановлено у судовому порядку та не підлягає доказуванню у розглядуваній справі.

Верховний Суд зазначив, що згідно з положенням частини третьої статті 50 ЖК України не допускається заселення квартири, збудованої для однієї сім'ї, двома і більше сім'ями або двома і більше самотніми особами, за винятком випадку, передбаченого частиною п'ятою статті 54 цього Кодексу, та враховуючи правомірне проживання відповідачів у спірній квартирі, вимоги позивачів про вселення їх до спірної квартири необґрунтовані.

Верховний Суд звернув увагу, що позивачі не позбавлені права звернутися до суду за захистом своїх прав у інший, встановлений законом, спосіб.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції скасував та ухвалив нове судове рішення про відмову у задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 липня 2024 року у справі № 759/4304/23 (провадження № 61-4461св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120626210>.

8. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

8.1. Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу на батьків, тому з'ясуванню підлягають усі обставини, які характеризують дотримання батьками своїх обов'язків з виховання дитини. Саме лише заперечення одного з батьків проти позбавлення його батьківських прав не свідчить про його інтерес до дитини та реальне бажання спілкуватися з дитиною і не є достатньою підставою для відмови в задоволенні позову про позбавлення батьківських прав

17 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного

провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про позбавлення батьківських прав.

Суди встановили, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі. Під час перебування сторін у шлюбі у них народилась дочка ОСОБА_3, яка після розірвання шлюбу проживає з матір'ю.

Посилаючись на те, що тривалий час відповідач на зв'язок з дитиною не виходить, не проявляє інтерес до життя дитини, не турбується про стан її здоров'я, виховання та розвиток, аліменти на утримання дитини не сплачує, точне місцезнаходження відповідача невідоме, ОСОБА_1 просила суд позбавити батьківських прав ОСОБА_2 щодо дочки.

Суди першої та апеляційної інстанцій позов задовольнили. Судові рішення мотивовані тим, що позивачем доведено наявність підстав для позбавлення ОСОБА_2 батьківських прав щодо дитини. Натомість відповідач, не визнаючи позовні вимоги про позбавлення його батьківських прав щодо дочки та зазначаючи про намір брати участь у житті дочки, не надав належних та достатніх доказів на підтвердження своїх заперечень.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанції та звернув увагу на таке.

Позбавлення батьківських прав (прав на виховання дитини, захист її інтересів, на відібрання дитини в інших осіб, які незаконно її утримують тощо), якими наділені батьки до досягнення дитиною повноліття і ґрунтуються на факті спорідненості з нею, є винятковим заходом впливу на осіб, які не виконують батьківських обов'язків, а тому питання про його застосування потрібно вирішувати лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема ставлення батьків до дітей.

Небажання батька спілкуватися з дочкою та брати участь у її вихованні, остаточне і свідоме самоусунення від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, яка залишилася проживати з матір'ю, і остаточна втрата можливості налагодження стосунків між батьком та дочкою свідчать про наявність підстав для позбавлення батька батьківських прав щодо дитини.

Лише той факт, що батько дитини не визнав позов та висловив бажання брати участь у вихованні дитини, не свідчить про його інтерес до дитини та реальне бажання змінити поведінку та не може бути підставою для відмови у задоволенні позовної вимоги про позбавлення батьківських прав.

Верховний Суд зазначив, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу на батьків, а отже, вирішення питання про його застосування потребує з'ясування низки обставин, які характеризують дотримання батьками своїх обов'язків з виховання дитини. З урахуванням судової практики та встановлених у цій справі обставин саме лише заперечення відповідача проти позбавлення його батьківських прав не може розцінюватися як достатня

підстава для відмови у задоволенні позовної вимоги про позбавлення батьківських прав.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 липня 2024 року у справі № 755/8647/23 (провадження № 61-6722св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120485433>.

8.2. Відчуження автомобіля одним із подружжя після ініціювання іншим із подружжя спору про поділ спільного майна подружжя, згоди на відчуження якого останній не надавав, є підставою для стягнення вартості 1/2 частки автомобіля на користь того з подружжя, який ініціював спір

23 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 ОСОБА_3 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова компанія «Гарант Капітал» (далі – ТОВ «ФК «Гарант Капітал»), про поділ спільного майна подружжя.

Суди встановили, що сторони перебувають у зареєстрованому шлюбі. Позивач вказувала, що у період шлюбу придбано майно, яке є спільним сумісним майном подружжя, тому воно підлягає поділу в рівних частках. Просила суд визнати за нею право власності на 1/2 частку майнових прав за договором про участь у фонді фінансування будівництва на об'єкт будівництва – квартиру в житловому будинку АДРЕСА_1; визнати за відповідачем право приватної власності на транспортний засіб та стягнути з нього на її користь грошову компенсацію вартості 1/2 частки транспортного засобу.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено у зв'язку з доведеністю позивачем обставин, на які вона посилалась як на підставу своїх вимог.

Суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове судове рішення про відмову у задоволенні позову. Судове рішення мотивовано тим, що під час перебування у шлюбі ОСОБА_2 відчужив автомобіль ОСОБА_5. Разом із тим, у матеріалах справи відсутні докази, що ОСОБА_1 не надавала згоди на відчуження спірного автомобіля під час перебування у шлюбі, а відповідач не надав доказів, що така згода позивача була. Заявлені вимоги щодо стягнення з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 1/2 частки вартості спірного автомобіля не захищають інтересів ОСОБА_1, проте остання не позбавлена права звернутись до суду із позовом про стягнення компенсації 1/2 частки вартості відчуженого майна подружжя за наявності доказів того, що кошти, отримані від продажу майна, не були використані в інтересах сім'ї.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з висновком суду апеляційної інстанції в частині вирішення позовних вимог про стягнення компенсації 1/2 частки вартості спірного автомобіля з огляду на таке.

Дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу (стаття 69 СК України).

У випадку поділу між подружжям неподільної речі виплата одному з подружжя компенсації його частки у майні здійснюється за дійсною (ринковою) вартістю цього майна на час розгляду справи, а у разі неможливості її встановлення визначенню підлягає ринкова вартість подібного за своїми якостями (технічними характеристиками) майна на час розгляду справи, що є гарантією справедливої сатисфакції особі у зв'язку з припиненням її права на спільне майно, оскільки присудження одному з подружжя компенсації його частки у майні за ціною, нижчою ніж ринкова вартість цього майна, є порушенням права одного з подружжя на мирне володіння своїм майном та отримання за нього справедливої ціни.

Дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою. При укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового. Для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово. Договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї (стаття 65 СК України).

Пред'явлення позову стороною договору або іншою особою (зацікавленою особою) про визнання недійсним договору є ефективним способом захисту порушеного права у разі, якщо такий позов заявлений з метою повернення одному з подружжя, чії права порушено, майнових прав та/або частки в спільному майні подружжя, у тому числі шляхом визнання прав на частку, та/або одночасного виділення частки в порядку поділу майна подружжя або встановлення порядку користування цим майном тощо. При цьому підлягає встановленню добросовісність, насамперед, набувача за таким договором.

В іншому випадку, у разі якщо сторона договору або інша особа (зацікавлена особа) хоче отримати еквівалент вартості майна, яке було відчужено без її згоди, вона має право подати позов про стягнення компенсації в розмірі частки відчуженого спільного майна, що є ефективним способом захисту без визнання правочину недійсним та застосування реституції.

Спірний автомобіль було відчужено відповідачем після ініціювання спору про поділ спільного майна подружжя, згоди на відчуження якого позивач не надавала, тому наявні підстави для стягнення компенсації вартості 1/2 частки автомобіля на користь позивача.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд постанову суду апеляційної інстанції в частині вирішення вимог про стягнення компенсації 1/2 частки вартості автомобіля скасував та ухвалив у цій частині нове судове рішення про задоволення позовних вимог.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 липня 2024 року у справі № 752/9168/20 (провадження № 61-4763св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120719832>.

9. Спори, що виникають із спадкових правовідносин

9.1. Відсутність спадкоємців майна померлого спадкодавця, а також незаконність набуття права власності на це майно третьою особою є підставою для визнання спадщини відумерлою та передання її у власність територіальної громади

03 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_3, в інтересах якої діє адвокат, у справі за позовом першого заступника прокурора Дніпропетровської області, який діє в інтересах Дніпровської міської ради, до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 про визнання договорів купівлі-продажу квартири недійсними, визнання спадщини відумерлою.

Позивач зазначав, що під час здійснення представницьких повноважень прокуратура Дніпропетровської області встановила факт безпідставного набуття третіми особами прав на квартиру, яка належала на праві власності ОСОБА_4. Після смерті ОСОБА_4 спадкова справа не заводилась, свідоцтво про право власності на спадщину не видавалось, тому спадщина, що відкрилась після смерті ОСОБА_4 і складається зі спірної квартири, є відумерлою.

Посилаючись на те, що приватний нотаріус провів державну реєстрацію права власності на спірну квартиру за ОСОБА_1 на підставі свідоцтва про право власності, яке ОСОБА_1 не видавалось, квартира відчужена на користь ОСОБА_2, а останнім на користь ОСОБА_3, позивач просив суд визнати недійсними договори купівлі-продажу квартири, визнати спадщину, яка відкрилась після смерті ОСОБА_4, відумерлою та передати квартиру у власність територіальної громади м. Дніпра в особі Дніпровської міської ради.

Суд першої інстанції позовні вимоги про визнання недійсними договорів купівлі-продажу залишив без розгляду.

Рішенням суду першої інстанції позов про визнання спадщини відумерлою задоволено. Судове рішення мотивовано тим, що оскільки на момент укладення договору купівлі-продажу між ОСОБА_1 та ОСОБА_2 спірна квартира не належала на праві власності продавцю, а дійсний власник квартири помер, у зв'язку з чим на майно відкрилась спадщина, яку ніхто із спадкоємців не прийняв, тому внаслідок незаконного відчуження майна порушено інтереси територіальної громади в особі Дніпровської міської ради, передбачені встановленим статтею 1277 ЦК України порядком визнання спадщини відумерлою. Ефективним способом захисту порушених прав у такому випадку є повернення квартири територіальній громаді міста.

Суд апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове судове рішення про задоволення позову, зазначивши, що суд першої інстанції допустив порушення норм процесуального законодавства щодо гласності судового процесу та розглянув справу за відсутності учасників справи й залишив поза увагою клопотання ОСОБА_3 про відкладення розгляду справи.

Оскільки на момент укладення договору купівлі-продажу між ОСОБА_2 та ОСОБА_1, останній не мав права розпоряджатися спірною квартирою, а розпорядження органу приватизації щодо вказаної квартири на його ім'я не видавались, тому спірна квартира вибула з володіння власника на підставі договору купівлі-продажу, укладеного з особою, яка ніколи не була власником майна. Внаслідок вказаних дій порушено права територіальної громади щодо дотримання порядку визнання спадщини відумерлою.

Верховний Суд не погодився з висновком апеляційного суду про передання квартири у власність територіальної громади з огляду на таке.

За відсутності у спадкодавця спадкоємців за заповітом і за законом спадщина, до складу якої входить майно, після спливу одного року з часу її відкриття підлягає визнанню відумерлою.

Вчинення неправомірних дій щодо майна, яке входить до складу спадщини, зокрема набуття права власності на квартиру особою, яка не мала належних документів, які б підтверджували законність набуття права власності на майно, та відчуження цього майна третім особам не можуть мати юридичних наслідків у формі набуття права власності.

Оскільки спадкоємці після смерті ОСОБА_4 відсутні, а ОСОБА_1 зареєстрував за собою право власності на квартиру на підставі правовстановлюючих документів, які не видавались у передбаченому законом порядку, тому наявні підстави для визнання спадщини відумерлою.

Вимога про передання квартири територіальній громаді за наявності особи, яка придбала спірну квартиру за договором купівлі-продажу і вважає себе добросовісним набувачем, є неефективним способом захисту прав територіальної громади.

У такому випадку належним способом захисту територіальної громади є витребування квартири в порядку статті 388 ЦК України, проте вимог про витребування спірної квартири на підставі статті 388 ЦК України позивач не заявляв.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд постанову суду апеляційної інстанції в частині вирішення вимог про передання відумерлої спадщини у власність територіальної громади скасував, ухвалив нове судове рішення про відмову в задоволенні цих позовних вимог.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 липня 2024 року у справі 201/1193/18 (провадження № 61-16711св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120313744>.

10. Справи окремого провадження

10.1. Заява про встановлення факту народження дитини, подана до суду матір'ю та батьком дитини спільно, є спільною заявою батьків дитини, які не перебувають у шлюбі, про визнання батьківства. При цьому батько, подаючи заяву про встановлення факту народження дитини від нього, підтверджує своє батьківство, що дає підстави для внесення запису про батька дитини в судовому порядку та унеможливляє застосування процедури запису про батька дитини, якщо батьківство не встановлене

10 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 та ОСОБА_2 у справі за заявою ОСОБА_1 та ОСОБА_2 про встановлення факту народження дитини.

Суди встановили, що заявники є громадянами України. Установою на тимчасово окупованій території України (відділом запису актів цивільного стану Ленінського району міста Севастополя Управління ЗАЦС міста Севастополя) зареєстровано шлюб між ними.

У місті Севастополь народилася ОСОБА_3. У свідоцтві про народження, виданому установою на тимчасово окупованій території України (відділом запису актів цивільного стану Ленінського району міста Севастополя Управління ЗАЦС міста Севастополя), матір'ю дитини вказана ОСОБА_1, батьком дитини – ОСОБА_2.

Посилаючись на те, що ОСОБА_3 народилась на території Автономної Республіки Крим, яка контролюється Російською Федерацією, а документи видаються за формою, яка не є прийнятною для українських органів реєстрації актів цивільного стану, у зв'язку з чим заявники позбавлені можливості отримати свідоцтво про народження дитини в органах Державного реєстру актів цивільного стану Міністерства юстиції України, заявники просили встановити

факт народження дитини ОСОБА_3, стать жіноча, ІНФОРМАЦІЯ_1, місце народження – місто Севастополь; відомості про матір – ОСОБА_1, відомості про батька – ОСОБА_2.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково. Судове рішення мотивовано тим, що оскільки законом не передбачено іншого порядку встановлення факту народження дитини у ситуації, яка виникла, тому така заява підлягає задоволенню, що надасть можливість заявнику отримати свідоцтво про народження дитини, видане державним органом України.

Незазначення батька заявником у справі та відсутність будь-яких його заяв щодо внесення відомостей про батька дитини і даних про його обізнаність щодо розгляду цієї справи судом свідчить про відсутність підстав для задоволення заяви в частині вимог про внесення відомостей про батька дитини, а достатнім є лише зазначення відомостей про матір дитини.

Апеляційний суд, змінюючи рішення місцевого суду в частині відмови в задоволенні заяви, керувався тим, що оскільки заявники на день народження дитини не перебували у шлюбі, зареєстрованому відповідно до норм чинного законодавства України, тому немає підстав для зазначення у рішенні відомостей про батька дитини. Визначення ОСОБА_2 батьком дитини може здійснюватися під час державної реєстрації народження дитини в порядку, визначеному частиною першою статті 135 СК України. Обраний ОСОБА_2 спосіб захисту не відповідає визначеному законодавством захисту порушеного права.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій у частині вирішення заяви про встановлення факту народження дитини від батька з огляду на таке.

Порядок визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою, передбачено у статті 125 СК України.

За вимогами вказаної статті якщо мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від матері визначається на підставі документа закладу охорони здоров'я про народження нею дитини. Якщо мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від батька визначається: за заявою матері та батька дитини; за рішенням суду.

У статті 126 СК України закріплено, що походження дитини від батька визначається за заявою жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою. Така заява може бути подана як до, так і після народження дитини до органу державної реєстрації актів цивільного стану.

За відсутності заяви, право на подання якої встановлено статтею 126 цього Кодексу, батьківство щодо дитини може бути визнане за рішенням суду (стаття 128 СК України).

За вимогами частини першої статті 135 СК України при народженні дитини у матері, яка не перебуває у шлюбі, у випадках, коли немає спільної заяви батьків, заяви батька або рішення суду, запис про батька дитини у Книзі

реєстрації народжень провадиться за прізвищем та громадянством матері, а ім'я та по батькові батька дитини записуються за її вказівкою.

Наявність спільної заяви батьків про визнання батьківства, зазначення ОСОБА_2 заявником у справі за заявою про встановлення факту народження дитини від нього, чим він підтверджує своє батьківство, може бути підставою для внесення запису про батька дитини заявником ОСОБА_2 і процедура, передбачена у частині першій статті 135 СК України, у такому випадку не застосовується.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції в частині відмови в задоволенні вимог ОСОБА_1 та ОСОБА_2 про встановлення факту народження дитини від батька ОСОБА_2 скасував та ухвалив у цій частині нове судове рішення про задоволення таких вимог.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 липня 2024 року у справі № 761/32986/23 (провадження № 61-7507св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120370611>.

11. Застосування норм процесуального права

11.1. Міністерство оборони України або відповідні військові частини підлягають залученню до участі у справах про оголошення військовослужбовця померлим або визнання його безвісно відсутнім під час встановлення юридичного факту смерті військовослужбовця

10 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Міністерства оборони України у справі за заявою ОСОБА_1 про визнання особи померлою.

Заявник зазначала, що вона проживала з ОСОБА_3 однією сім'єю без реєстрації шлюбу. ОСОБА_3 був призваний на військову службу до Збройних Сил України (далі – ЗСУ) відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 69/2022 «Про загальну мобілізацію». Вона отримала від військової частини матеріали службового розслідування, які підтверджують факт загибелі ОСОБА_3 на війні. Тіло мертвого чоловіка залишилося на місці трагедії, забрати його не вдалось можливим. Визнання ОСОБА_3 померлим їй необхідно для отримання передбачених законодавством виплат та оформлення спадщини.

ОСОБА_1 просила суд оголосити військовослужбовця ОСОБА_3 померлим ІНФОРМАЦІЯ_2 під час виконання військового обов'язку із захисту держави України в російсько-українській війні.

Суд першої інстанції заяву задовольнив.

Апеляційний суд апеляційне провадження за апеляційною скаргою Міністерства оборони України (далі – МОУ) зактив. Судове рішення мотивовано недоведеністю МОУ, яке не брало участі у справі, що оскаржуваним рішенням місцевого суду вирішено про їхні права, свободи та інтереси.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з висновком суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Суд апеляційної інстанції має процесуальну можливість зробити висновок щодо вирішення чи невирішення судом першої інстанції питань про права та інтереси особи, яка не брала участі у розгляді справи судом першої інстанції та подала апеляційну скаргу. Якщо обставини про вирішення судом першої інстанції питання про права, інтереси та свободи особи, яка не була залучена до участі у справі, не підтвердились, апеляційне провадження підлягає закриттю.

Не залучена до участі у справі особа повинна довести наявність у неї правового зв'язку зі сторонами спору або безпосередньо судовим рішенням через обґрунтування наявності трьох критеріїв: вирішення судом питання про її 1) право, 2) інтерес, 3) обов'язок і такий зв'язок має бути очевидним та безумовним, а не ймовірним.

Апеляційний суд зактив апеляційне провадження за апеляційною скаргою МОУ на рішення суду першої інстанції та зазначив, що оскаржуваним рішенням районного суду не вирішувалися питання про права та/або обов'язки МОУ.

Окреме провадження як вид цивільного судочинства характеризується певною специфікою процесуальної форми.

Справи окремого провадження суд розглядає за участю заявника і заінтересованих осіб.

Під час встановлення юридичного факту смерті військовослужбовця, тобто оголошення померлим або визнання його безвісно відсутнім, не в усіх випадках заявники зазначають як заінтересованих осіб МОУ або відповідну військову частину, які беруть участь у таких справах із метою захисту своїх інтересів або інтересів держави.

Залежно від установлених обставин, необхідно залучати до участі у таких справах МОУ або відповідні військові частини з метою захисту інтересів держави, оскільки визнання у судовому порядку військовослужбовця безвісно відсутнім або оголошення його померлим є підставою для виключення його зі списків особового складу військової частини та припинення виплати членам його сім'ї грошового забезпечення.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд ухвалу суду апеляційної інстанції скасував, справу направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 липня 2024 року у справі № 686/11198/22 (провадження № 61-4913св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120313835>.

11.2. У разі встановлення обставин участі судді місцевого суду, якому заявлено обґрунтований відвід, в ухваленні судового рішення і якщо це є одним із доводів апеляційної скарги, апеляційний суд скасовує судові рішення суду першої інстанції та ухвалює нове судові рішення

17 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання свідоцтва про право на спадщину частково недійсним, визнання права власності.

Суди встановили, що після смерті ОСОБА_3, який є батьком позивача, відкрилася спадщина на належну йому частину житлового будинку. Спадкоємцями першої черги за законом є ОСОБА_1 та її рідна сестра – відповідач ОСОБА_2. Позивач зазначала, що під час видачі свідоцтва про право на спадщину за законом нотаріус безпідставно включила до складу спадкового майна ОСОБА_3 успадковану нею після смерті матері 1/4 частку житлового будинку, а також самочинно проведenu добудову, право власності на яку у спадкодавця на день його смерті не виникло.

ОСОБА_1 просила суд визнати частково недійсними свідоцтва про право на спадщину за законом після смерті батька, видані на її ім'я та ім'я відповідача, у частині розміру частки та складу приміщень спадкового будинку; визнати за нею право власності на 1/4 частку житлового будинку з надвірними будівлями у порядку спадкування за законом після смерті її матері; визнати за нею право власності на добудовані до будинку приміщення та на будівельні матеріали.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено частково.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з постановою суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

У пункті 5 частини першої статті 36 ЦПК України передбачено, що суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу), якщо є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді.

Верховний Суд зазначив, що доводи відповідача про те, що суддя місцевого суду під час розгляду справи по суті відкрито висловила свою думку щодо предмета спору, а саме, що «нотаріус зробила помилку, видавши свідоцтво про право на спадщину сторонам», є достатньо обґрунтованими та такими, що можуть викликати об'єктивні сумніви в неупередженості або об'єктивності судді під час розгляду цієї справи, оскільки суддя, не завершуючи розгляд справи, під час її розгляду по суті відкрито надала свою оцінку діям нотаріуса щодо видачі

свідоцтв про право на спадщину сторонам у справі, що цілком могло бути розцінено учасниками справи, як наперед дані висновки суддею по суті спору, а не у нарадчій кімнаті під час ухвалення рішення у справі по суті з дотримання правил, визначених статтею 245 ЦПК України щодо таємниці нарадчої кімнати.

Обов'язковою підставою для скасування апеляційним судом судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення є те, що в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і підстави його відводу визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованими, якщо апеляційну скаргу обґрунтовано такою підставою.

Апеляційний суд, переглядаючи справу в апеляційному порядку за апеляційною скаргою ОСОБА_2, в якій, зокрема, вона вказувала щодо заявленого відводу судді місцевого суду з наведених підстав, залишив рішення суду першої інстанції без змін.

Верховний Суд зробив висновок, що за нормами цивільного процесуального права повноваженням апеляційного суду в такому разі є виключно скасування судового рішення та ухвалення нового.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд постанову суду апеляційної інстанції скасував, справу передав на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 липня 2024 року у справі № 570/566/22 (провадження № 61-967св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120543391>.

11.3. Спори про визнання незаконними і скасування рішень загальних зборів релігійної громади та Управління Єпархії Православної Церкви України не підлягають судовому розгляду

17 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до релігійної організації «Управління Київської Єпархії Української Православної Церкви (Православної Церкви України)», релігійної організації «Релігійна громада парафія апостолів Петра і Павла Київської Єпархії Української Православної Церкви (Православної Церкви України) с. Петропавлівське Бориспільського району Київської області» про визнання незаконним та скасування рішення загальних зборів релігійної громади, визнання незаконним та скасування указу.

Суди встановили, що позивач був призначений настоятелем парафії на честь свв. першOVERHOVНИХ апостолів Петра і Павла с. Петропавлівське Бориспільського району Київської єпархії, про що до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань

(далі – ЄДР) внесені відомості про призначення його керівником релігійної організації УПЦ «Петра і Павла».

На загальних зборах релігійної громади УПЦ «Петра і Павла» с. Петропавлівське Бориспільського району Київської області прийнято рішення про звільнення позивача з посади настоятеля (керівника) релігійної організації УПЦ «Петра і Павла». На цих же зборах прийнято рішення про зміну підпорядкування релігійної громади Управлінню Київської Єпархії УПЦ (ПЦУ) та Київській Митрополії УПЦ (ПЦУ), а також зміну назви самої релігійної організації на релігійну організацію «Релігійна громада парафія апостолів Петра і Павла Київської Єпархії Української Православної Церкви (Православної церкви України) с. Петропавлівське Бориспільського району Київської області».

На підставі указу Управління Київської Єпархії УПЦ (ПЦУ) ОСОБА_1 звільнено з посади настоятеля та керівника релігійної громади УПЦ «Петра і Павла» с. Петропавлівське Бориспільського району Київської області.

Позивач просив суд визнати незаконним та скасувати рішення загальних зборів релігійної організації УПЦ «Петра і Павла» у частині припинення його повноважень як керівника релігійної громади УПЦ «Петра і Павла», а також визнати незаконним та скасувати указ Управління Київської Єпархії УПЦ (ПЦУ) про звільнення.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував, провадження у справі закрит. Судове рішення мотивовано тим, що спори щодо оскарження рішення органу управління церкви не підлягають вирішенню в національних судах.

Переглядаючи справу, Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції та звернув увагу на таке.

В Україні діє принцип взаємного невтручання держави та церкви, який ґрунтується на конституційній нормі про відокремленість церкви від держави.

Держава, у тому числі і судова влада, не має права втручатись у діяльність церкви, зокрема переглядати (ревізувати, скасовувати) рішення загальних зборів релігійної громади та рішення найвищого органу влади в галузях віровчення, церковного управління і церковного суду.

Правовідносини щодо прийняття загальними зборами релігійної громади УПЦ «Петра і Павла» с. Петропавлівське Бориспільського району Київської області рішення, а також правовідносини, які виникли у зв'язку із прийняттям указу Управління Київської Єпархії ПЦУ про звільнення ОСОБА_1 з роботи, є правовідносинами, що виникли всередині церкви та належать до рішень внутрішньоорганізаційної діяльності церкви і її релігійної організації та є їх виключною компетенцією. Спори щодо оскарження рішення органу управління церкви не підлягають вирішенню в національних судах.

Рішення загальних зборів релігійної громади та Управління Єпархії ПЦУ не є рішеннями, що можуть бути перевірені національним судом на відповідність вимогам законодавства чи статуту релігійної організації (об'єднання), оскільки такі рішення є внутрішньою діяльністю церкви. Здійснення державою в особі суду ревізії (перевірки) таких рішень свідчитиме про втручання останньої в діяльність церкви шляхом перебирання на себе функцій церковного суду, що є неприпустимим, бо порушує Конституцію України та закони України.

Верховний Суд зазначив, що суд апеляційної інстанції правильно закрив провадження у справі, оскільки справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, зробивши акцент на тому, що поняття «справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства» необхідно тлумачити в більш широкому значенні, тобто як поняття, що стосується тих спорів, які не підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, і тих, які взагалі не підлягають судовому розгляду.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд постанову суду апеляційної інстанції залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 липня 2024 року у справі № 359/1964/23 (провадження № 61-1794св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120485429>.

11.4. Формування Великою Палатою Верховного Суду нової правової позиції щодо застосування норм права у відповідних правовідносинах не є нововиявленими обставинами в розумінні вимог процесуального закону

24 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження заяву представника ОСОБА_1 про перегляд постанови Верховного Суду від 22 березня 2023 року за нововиявленими обставинами у справі за заявою ОСОБА_1 про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, заінтересовані особи: військова частина НОМЕР_1, Міністерство оборони України.

Верховний Суд закрив провадження у справі за заявою ОСОБА_1 про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, заінтересовані особи: військова частина НОМЕР_1, Міністерство оборони України, у зв'язку з тим, що спір підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства.

ОСОБА_1 звернулась до Верховного Суду із заявою про перегляд постанови Верховного Суду про закриття провадження у справі за нововиявленими обставинами, посилаючись на скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке заявник просила переглянути.

Верховний Суд відмовив у задоволенні заяви з огляду на таке.

Нововиявлені обставини – це юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи та існували на час розгляду справи, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин.

Для визначення наявності нововиявлених обставин необхідними умовами є те, що вони існували на час розгляду справи, але підстави виникли після ухвалення рішення у справі (зокрема, шляхом скасування судового рішення, яке стало підставою для його ухвалення), спростовують обставини, встановлені судом на час розгляду справи, та мають важливе значення для її розгляду.

Скасування судового рішення може бути визнано нововиявленою обставиною лише в тому випадку, коли суд обґрунтував ухвалене судове рішення скасованим (воно було підставою для ухвалення такого судового рішення) або керувався ним, хоча прямо й не посилався на нього на підтвердження наявності вказаних обставин, а також якщо наслідком скасування судового рішення є інше за змістом вирішення спору.

Вирішуючи питання про скасування судового рішення із зазначених підстав, суди мають керуватися преюдиційним зв'язком судових рішень, зокрема тим, що між рішеннями має існувати матеріально-правовий зв'язок, факти, встановлені в одній із справ, мають значення для іншої справи.

Верховний Суд зазначив, що під час вирішення питання про наявність підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, дослідженню підлягає те, чи скасоване судове рішення в іншій справі було покладено в основу рішення, про перегляд якого подано заяву, тобто чи мало таке судове рішення преюдиційне значення і суттєво впливало на результат розгляду справи, про перегляд судового рішення у якій подано заяву.

У разі коли Велика Палата Верховного Суду відступила від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного, зокрема, в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду, суди враховують висновок, викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду.

Велика Палата Верховного Суду відступає від певних висновків, зроблених судами касаційних інстанцій, з метою забезпечення єдності та сталості судової практики, а не скасовує певне судове рішення Верховного Суду (касаційного суду), від висновків у якому вона відступила.

Формування Великою Палатою Верховного Суду нової правової позиції щодо застосування норм права у відповідних правовідносинах не є нововиявленими обставинами у розумінні вимог процесуального закону.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд відмовив у задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, постанову Верховного Суду залишив у силі.

Детальніше з текстом ухвали Верховного Суду від 24 липня 2024 року у справі № 290/289/22 (провадження № 61-2175вно24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120603055>.

11.5. Суд апеляційної інстанції, здійснюючи апеляційний розгляд справи, може встановлювати нові обставини, якщо їх наявність підтверджується новими доказами, що мають значення для справи (з урахуванням положень про належність і допустимість доказів), які особа, з доведених нею поважних причин, не мала можливості подати до суду першої інстанції.

Вирішуючи питання стосовно прийняття та дослідження нових доказів, відмови в їх прийнятті, суд апеляційної інстанції зобов'язаний мотивувати свій висновок у відповідній ухвалі або в ухваленому судовому рішенні

24 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за його позовом до приватного нотаріуса Харківського міського нотаріального округу Харківської області, ОСОБА_2, Товариства з обмеженою відповідальністю «Кей-Колект» (далі – ТОВ «Кей-Колект») про визнання протиправним та скасування рішення приватного нотаріуса про державну реєстрацію прав на нерухоме майно (реєстрацію права власності) та витребування майна із чужого незаконного володіння.

Суди встановили, що позивачу на праві власності належить житловий будинок та земельні ділянки. Він уклав з АКІБ «УкрСиббанк» договір про надання споживчого кредиту, за умовами якого банк зобов'язався надати йому кредит в іноземній валюті на загальну суму 39 600,00 доларів США під 12,3 % річних, на строк до 22 грудня 2017 року. На забезпечення належного виконання обов'язку щодо повернення кредиту на умовах та у строк, передбачених договором, між сторонами укладено договір іпотеки, предметом якого є житловий будинок та земельна ділянка.

Позивач зазначав, що протягом тривалого часу після укладення кредитного договору він самовільно реконструював житловий будинок, однак право власності на самочинно реконструйований об'єкт нерухомості не зареєстрував. З Реєстру речових прав на нерухоме майно дізнався про здійснення приватним нотаріусом реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна за ТОВ «Кей-Колект», яке відчужило ОСОБА_3 та ОСОБА_4 по 1/2 частці спірних об'єктів нерухомості, після чого останні продали свої частки у праві власності ОСОБА_2.

Посилаючись на те, що дії приватного нотаріуса є протиправними, оскільки реєстрація права власності на будинок та земельну ділянку за ТОВ «Кей-Колект» була здійснена без достатніх правових підстав, між ним і ТОВ «Кей-Колект» існував невирішений судовий спір за позовом банку про стягнення кредитної заборгованості, позивач просив суд визнати протиправним

та скасувати рішення приватного нотаріуса про державну реєстрацію прав на нерухоме майно, а саме: рішення про реєстрацію права власності за ТОВ «Кей-Колект» на спірну земельну ділянку та житловий будинок, визнати недійсним односторонній правочин ТОВ «Кей-Колект» у вигляді звернення на предмет іпотеки та витребувати із чужого незаконного володіння на його користь спірне майно.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову.

Апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції в частині мотивів відмови у задоволенні позову. Судове рішення мотивовано тим, що правові підстави для визнання незаконним та скасування рішення приватного нотаріуса про державну реєстрацію прав на нерухоме майно (реєстрацію права власності) відсутні.

Верховний Суд не погодився з висновками суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

У пункті 5 частини першої статті 365 ЦПК України передбачено, що суддя-доповідач у порядку підготовки справи до апеляційного розгляду вирішує питання щодо поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції.

Суд апеляційної інстанції досліджує докази, що стосуються фактів, на які учасники справи посилаються в апеляційній скарзі та (або) відзиві на неї. Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього (частини друга–третья статті 367 ЦПК України).

Верховний Суд зазначив, що застосуванню норм матеріального права передуює встановлення обставин у справі та підтвердження їх відповідними доказами. Суд апеляційної інстанції має право досліджувати нові докази, якщо неподання таких доказів до суду першої інстанції зумовлене поважними причинами (поважність причин повинен довести заявник, який подає такі докази). Вказане положення закріплене законодавцем з метою забезпечення змагальності процесу в суді першої інстанції, де сторони повинні надати всі наявні в них докази, і недопущення зловживання стороною своїми правами.

Верховний Суд виснував, що суд апеляційної інстанції, здійснюючи апеляційний розгляд справи, може встановлювати нові обставини, якщо їх наявність підтверджується новими доказами, що мають значення для справи (з урахуванням положень про належність і допустимість доказів), які особа, з доведених нею поважних причин, не мала можливості подати до суду першої інстанції. Разом з тим, вирішуючи питання стосовно прийняття та дослідження нових доказів, як і відмову в їх прийнятті, суд апеляційної інстанції зобов'язаний мотивувати свій висновок у відповідній ухвалі або в ухваленому судовому рішенні. Крім того, у разі надання для дослідження нових доказів, які з поважних причин не були подані до суду першої інстанції, інші особи, які беруть участь

у справі, мають право висловити свою думку щодо цих доказів, зокрема у відзиві на апеляційну скаргу.

Суд також звернув увагу, що зазначена законодавча регламентація відповідає процедурі повного розкриття доказів (discovery). По суті зазначені норми спрямовані на зміщення акценту зі стадії розгляду справи по суті на стадію підготовчого провадження, під час якого і має відбуватися збір процесуального матеріалу і так званий обмін змагальними паперами, що забезпечує розгляд справи у розумні строки. Зазначене свідчить про посилення ролі підготовчого провадження у структурі загального позовного провадження цивільного судочинства в Україні.

Досліджуючи надані апеляційній інстанції відповідачем нові докази, суд повинен з'ясувати поважність причин неподання цих доказів до суду першої інстанції, обговорював можливість їх прийняття, мотивувати свій висновок та зазначити про це в судовому рішенні.

Апеляційний суд, приймаючи від відповідача нові суттєві докази, які не були подані до суду першої інстанції, не навів мотивів такого рішення ні в окремому процесуальному документі, ні у своїй постанові по суті спору.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд постанову суду апеляційної інстанції скасував, справу направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 липня 2024 року у справі № 646/857/18 (провадження № 61-5330св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120603025>.

11.6. Заява сторони у справі про приєднання до апеляційної скарги, поданої іншою стороною у справі, є таким же способом оскарження рішення суду, як і подання самостійної скарги

24 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційні скарги представника компанії Zaforpo Ventures Limited, компанії EBC Eastern Beverage Company Limited, ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_2 до компанії Zaforpo Ventures Limited, компанії EBC Eastern Beverage Company Limited, Товариства з обмеженою відповідальністю «Науково-виробниче підприємство «Гетьман» (далі – ТОВ «НВП «Гетьман»), Товариства з обмеженою відповідальністю «Лікєро-горілочаний завод «Прайм» (далі – ТОВ «Лікєро-горілочаний завод «Прайм»), Товариства з обмеженою відповідальністю «Перший український горілочаний стандарт» (далі – ТОВ «Перший український горілочаний стандарт»), ОСОБА_1, компанії Florin Advisers Limited, компанії Millenary Limited, ТМС Trade Mark Company, Товариства з обмеженою відповідальністю «Домані Груп», Державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій», Товариства з обмеженою

відповідальністю «Беверідж Трейдінг Компані» (далі – ТОВ «Беверідж Трейдінг Компані»), Державного підприємства «Уманський лікєро-горілочаний завод», Товариства з обмеженою відповідальністю «Збаразький горілочаний завод» (далі – ТОВ «Збаразький горілочаний завод») про захист прав інтелектуальної власності.

Суди встановили, що ОСОБА_2 подав заяву про забезпечення позову, яку мотивував тим, що вважає себе бенефіціарним власником спірних торгових марок, яких його було позбавлено в результаті зловмисної змови ТОВ «НВП «Гетьман», ОСОБА_1, Zaforpo Ventures Limited, TMC Trademark Company.

Суд першої інстанції заяву про забезпечення позову задовольнив частково.

Суд апеляційної інстанції апеляційну скаргу EBC Eastern Beverage Company Limited, до якої приєдналися Zaforpo Ventures Limited та ОСОБА_1, апеляційні скарги ТОВ «НВП «Гетьман», ТОВ «Збаразький горілочаний завод», ТОВ «Лікєро-горілочаний завод «Прайм», ТОВ «Перший український горілочаний стандарт», ТОВ «Біверджіс Трейдінг компані» задовольнив частково, ухвалу суду першої інстанції в частині застосування заходів забезпечення позову скасував та ухвалив нове судове рішення про відмову у задоволенні заяви про забезпечення позову шляхом заборони Державній митній службі України та її територіальним органам здійснювати митне оформлення товарів, що містять знаки на товари та послуги, а також зобов'язання EBC Eastern Beverage Company Limited, ТОВ «НВП «Гетьман», ТОВ «Збаразький горілочаний завод», ТОВ «Лікєро-горілочаний завод «Прайм», ТОВ «Перший український горілочаний стандарт», ТОВ «Беверідж Трейдінг Компані» припинити до моменту вирішення спору по суті дії щодо реалізації на території України продукції з використанням знаків для товарів та послуг, в тому числі утримуватись від передачі такої продукції будь-яким третім особам для реалізації, використання цих знаків для товарів та послуг для виробництва продукції, передавати іншим особам права, в тому числі здійснювати обтяження прав на знаки для товарів та послуг; накладення арешту на майно ТОВ «НВП «Гетьман».

Судове рішення суду апеляційної інстанції мотивовано тим, що застосовані судом першої інстанції заходи забезпечення позову стосовно відповідачів, які звернулися з апеляційними скаргами, є неспівмірними із заявленими до них позовними вимогами, не відповідають вимогам адекватності та порушують співвідношення негативних наслідків від вжиття заходів забезпечення позову з тими негативними наслідками, які можуть настати в результаті невжиття цих заходів, з урахуванням відповідності права чи законного інтересу, за захистом яких заявник звернувся до суду, та майнових наслідків, які можуть виникнути внаслідок заборони відповідачам здійснювати певні дії.

Приєднання до апеляційної скарги, поданої певними відповідачами, компанії Zaforpo Ventures Limited та ОСОБА_1 не свідчить про самостійне оскарження ними ухвали суду, а лише про підтримання апеляційної скарги іншого відповідача. Така процесуальна поведінка інших відповідачів свідчить про повну

згоду з оскарженим судовим рішенням у частині задоволених вимог заяви про забезпечення позову щодо них, а тому ухвала суду не підлягає апеляційному перегляду в частині застосування заходів забезпечення позову до вказаних відповідачів, які самостійно апеляційних скарг не подавали.

Верховний Суд частково не погодився з висновком суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Приєднання до апеляційної скарги – це прояв позиції особи, яка бере участь у справі (чи іншої особи, якщо суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси чи обов'язки), щодо підтримки повністю або частково змісту (обґрунтування) та вимог апеляційної скарги, яку подала інша особа.

Приєднання до скарги дозволяє особі, яка перебуває на одній стороні з апелянтом, підтвердити свої вимоги до оскаржуваного судового рішення, не формулюючи нових підстав для його зміни чи скасування.

Особа в заяві про приєднання до апеляційної скарги відстоює захист власних порушених прав та інтересів, проте у спосіб, вказаний в апеляційній скарзі. Така особа не «вболіває» за основного заявника, а погоджується з його висновками щодо незаконності оскаржуваного судового рішення, однак стосовно себе зокрема.

Як подання самостійної скарги, так і приєднання до скарги іншого відповідача є способом оскарження рішення суду та свідчить про незгоду з ним заявника.

У заяві про приєднання до апеляційної скарги не можна висувати нових вимог до суду апеляційної інстанції щодо оскаржуваного судового рішення, крім тих, які вже містить апеляційна скарга, вимоги якої підтримуються.

Компанія Zaforpo Ventures Limited та ОСОБА_1 подали заяви про приєднання до апеляційної скарги компанії EBC Eastern Beverage Company Limited, в яких не змінювали вимоги щодо результату розгляду апеляційної скарги, лише навели мотиви щодо порушення забезпеченням позову їх прав на торговельні марки та на ведення господарської діяльності.

Суд апеляційної інстанції зазначені заяви компанії Zaforpo Ventures Limited та ОСОБА_1 прийняв, тому мав переглянути обґрунтованість вжиття судом першої інстанції заходів забезпечення позову стосовно компанії Zaforpo Ventures Limited та ОСОБА_1 як осіб, що приєдналися до апеляційної скарги компанії EBC Eastern Beverage Company Limited, яка просила скасувати ухвалу суду першої інстанції в повному обсязі та відмовити в задоволенні заяви про забезпечення позову.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд постанову суду апеляційної інстанції в частині залишення без змін ухвали суду першої інстанції (щодо нескасованих заходів забезпечення позову) скасував, справу в цій частині передав на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 липня 2024 року у справі № 487/3908/22 (провадження № 61-4489св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120689240>.

11.7. Якщо дитина народилася в Україні, до виїзду до Республіки Польща у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України проживала в Україні та є громадянкою України, на час звернення матері до суду з позовом про визначення місця проживання дитини і відкриття провадження у справі не проживала в Україні нетривалий проміжок часу, її звичайним місцем проживання залишалася Україна, то на такий спір поширюється юрисдикція судів України

31 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визначення місця проживання дитини з матір'ю.

Суди встановили, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, який рішенням суду розірвано. У подружжя народилася дитина ОСОБА_3. ОСОБА_2 є громадянином Республіки Польща та має посвідку на постійне проживання в Україні. Позивач зазначала, що після розірвання шлюбу дитина залишилась проживати з нею в Україні.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України позивач з дитиною виїхали до Республіки Польщі і проживають там до цього часу. ОСОБА_2 також проживає у Республіці Польща.

Відповідач не ухиляється від виконання певних батьківських обов'язків, однак навчанням, фізичним, психологічним та духовним розвитком дитини займається лише мати, вона не проти зустрічей батька з дочкою, не обмежує їх спілкування, але визначення місця проживання дочки з матір'ю є абсолютною необхідністю задля захисту не лише прав матері, а й дитини, тому ОСОБА_1 просила визначити місце проживання дочки з нею за адресою останнього місця проживання дитини в Україні.

Суд першої інстанції провадження у справі закрит у зв'язку з відсутністю юрисдикції суду України на вирішення спору у цій цивільній справі.

Апеляційний суд ухвалу суду першої інстанції скасував, справу направив для продовження розгляду до суду першої інстанції. Судове рішення мотивовано тим, що оскільки обставин, з якими Гаазька конвенція про батьківську відповідальність 1996 року пов'язує втрату судами України юрисдикції щодо розгляду цього позову, матеріали справи не містять, тому справа підлягає розгляду судами України.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з висновком суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом визначається ЦПК України, законом або міжнародним договором, згода

на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (стаття 497 ЦПК України).

У пункті 1 статті 5 Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року передбачено, що судові або адміністративні органи Договірної держави звичайного місця проживання дитини мають юрисдикцію вживати заходів, спрямованих на захист особи чи майно дитини.

Стаття 6 Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року встановлює, що для дітей-біженців та дітей, які внаслідок суспільних негараздів в їхній країні переміщені до інших держав, органи Договірної Держави, на території якої ці діти перебувають у результаті їхнього переміщення, мають юрисдикцію, передбачену в пункту 1 статті 5. Положення попереднього пункту також застосовуються до дітей, чиє звичайне місце проживання не може бути встановлене.

За змістом вказаних норм права юрисдикція спорів щодо батьківського піклування має визначатися залежно від місця звичайного проживання.

Стаття 7 Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року встановлює форму збереження юрисдикції держави, в якій дитина мала звичайне місце проживання безпосередньо до переміщення чи утримання.

Положення цієї статті Конвенції при визначенні юрисдикції застосовуються лише в тому випадку, якщо мало місце неправомірне переміщення або утримання дитини.

У зв'язку з відсутністю доказів, що дитина була неправомірно переміщена з території України на територію Польщі та утримується там, оскільки, звертаючись до суду з цим позовом, ОСОБА_1 визнавала, що дочка виїхала з території України в супроводі матері та певний період часу мешкає у безпечних умовах на території Польщі, юрисдикція цієї справи має визначатися відповідно до пункту 1 статті 5 Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року залежно від звичайного місця проживання ОСОБА_3.

Гаазька конвенція про батьківську відповідальність 1996 року не містить визначення поняття «звичайне місце проживання». Воно має встановлюватися на основі всіх обставин, які мають місце в кожній конкретній справі.

Верховний Суд зазначив, що оскільки ОСОБА_3 народилася в Україні, до виїзду до Республіки Польща у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України проживала в Україні та є громадянкою України, на час звернення до суду з цим позовом та відкриття провадження у справі не проживала в Україні нетривалий проміжок часу, її звичайним місцем проживання залишалася Україна, апеляційний суд зробив обґрунтований висновок про поширення юрисдикції судів України на цей спір.

При цьому Верховний Суд врахував, що в матеріалах справи немає будь-яких доказів щодо розгляду спору про визначення місця проживання ОСОБА_3 в судах Республіки Польща.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд постанову суду апеляційної інстанції змінив у мотивувальній частині.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 липня 2024 року у справі № 760/18630/22 (провадження № 61-6796св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120785009>.

12. Справи щодо оспорювання, визнання, надання дозволу на виконання рішень міжнародних арбітражів

12.1. Порушення публічного порядку застосовується як виключна міра для відмови у визнанні та виконанні арбітражного рішення. Особливість застосування категорії публічного порядку на стадії вирішення питання про визнання та виконання арбітражного рішення полягає в тому, що йдеться не про те, що правочин, щодо виконання якого виник спір, суперечить публічному порядку, не норма іноземного права, застосована арбітражем під час вирішення спору по суті, а саме визнання і виконання арбітражного рішення, ухваленого за результатами вирішення спору, суперечить публічному порядку країни.

Необґрунтована відмова у наданні дозволу на примусове виконання рішення міжнародного комерційного арбітражного суду є своєрідним блокуванням рішення і може у випадку свавільного застосування мати характер штучного нормативного бар'єра, який з точки зору міжнародного права є недопустимим. Це блокування не тільки не відповідатиме цілям міжнародного арбітражу, але й порушуватиме законні права, які це арбітражне рішення може фактично надавати стягувачу в інших державах.

Безпідставна відмова у визнанні та наданні дозволу на примусове виконання на території України арбітражного рішення може порушувати гарантії, передбачені статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, щодо доступу до суду, а також частиною першою статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, становитиме непропорційне втручання у право власності стягувача на присуджені грошові кошти

18 липня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у відкритому судовому засіданні апеляційну скаргу Ансіл Інвестмент Кампані (Ancile Investmen Company), Ансіл Сек'юрітіз Кампані (Ancile Securities Company) у справі за заявою Ансіл Інвестмент Кампані (Ancile Investmen Company), Ансіл Сек'юрітіз Кампані (Ancile Securities Company) про визнання і надання дозволу на виконання остаточного рішення Арбітражного суду Швейцарського арбітражного центру від 24 липня 2023 року у справі № 300537-2021 за позовом Ансіл Інвестмент Кампані

(Ancile Investmen Company), Ансіл Сек'юритіз Кампані (Ancile Securities Company) до ОСОБА_1 про стягнення сум.

Суд установив, що остаточним рішенням Арбітражного суду Швейцарського арбітражного центру від 24 липня 2023 року у справі № 300537-2021 за позовом Ансіл Інвестмент Кампані (Ancile Investmen Company), Ансіл Сек'юритіз Кампані (Ancile Securities Company) до ОСОБА_1 стягнуто з боржника грошові кошти у зв'язку з невиконанням умов договору Істісна щодо придбання товару (товарів).

Правовою підставою розгляду цієї справи у міжнародному комерційному арбітражному суді стало арбітражне застереження, що міститься у Гарантії на першу вимогу та договорі Істісна.

Посилаючись на невиконання боржником остаточного рішення арбітражного суду в добровільному порядку Ансіл Інвестмент Кампані (Ancile Investmen Company), Ансіл Сек'юритіз Кампані (Ancile Securities Company) звернулися до апеляційного суду як суду першої інстанції із заявою про визнання і надання дозволу на виконання рішення арбітражного суду.

Апеляційний суд як суд першої інстанції відмовив у задоволенні заяви. Судове рішення мотивовано тим, що визнання та надання дозволу на виконання рішення Арбітражного суду Швейцарського арбітражного центру від 24 липня 2023 року порушуватиме публічний порядок України, оскільки положеннями законодавства України, зокрема частиною першою статті 560 ЦК України, не передбачено можливості укладення договору гарантії з фізичною особою з огляду на те, що гарантами можуть бути лише фінансові установи, які у встановленому законом порядку володіють ліцензією на здійснення такого виду діяльності фінансової компанії. Оскільки право України визначає обов'язкові (імперативні) вимоги до здійснення такого виду діяльності, як надання гарантій, у цьому випадку принцип автономії волі сторін не може переважати необхідності дотримання основ національного правопорядку.

Відмова у визнанні рішення арбітражного суду має легітимну мету – забезпечення обов'язковості тих норм національного законодавства, що покликані дисциплінувати учасників цивільного обороту в частині дотримання вимог до діяльності, що підпадає під визначення фінансових послуг.

Переглядаючи справу, Верховний Суд як суд апеляційної інстанції з висновками апеляційного суду не погодився з огляду на таке.

Визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу – це поширення законної сили такого рішення на територію України і застосування засобів примусового виконання в порядку, встановленому ЦПК України.

За змістом статті 478 ЦПК України та статті 36 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» суд відмовляє у визнанні і наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, якщо, зокрема, суд

визнає, що: а) відповідно до закону спір, з огляду на його предмет, не може бути переданий на вирішення міжнародного комерційного арбітражу; або б) визнання та виконання цього арбітражного рішення суперечить публічному порядку України.

Вирішуючи питання про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, суд не може оцінювати його правильність по суті чи вносити будь-які зміни до його змісту, а перевіряє лише дотримання строків звернення з клопотанням, дотримання вимог процесуального закону щодо його форми і змісту та наявності обставин, які можуть бути підставою для відмови в задоволенні заяви.

Застереження про порушення публічного порядку як підстава для скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу є механізмом, який закріплює пріоритет державних інтересів над приватними, охороняє суспільні відносини від негативних впливів на них. Тобто правова концепція публічного порядку існує для того, щоб захистити державу від іноземних арбітражних рішень, які порушують чинні в державі фундаментальні принципи справедливості і правосуддя. Ці положення покликані встановити правовий бар'єр на шляху рішень, ухвалених всупереч фундаментальним процесуальним і матеріально-правовим принципам, на яких тримається публічний порядок.

Об'єктом застереження про публічний порядок є міжнародні приватноправові відносини, а предметом – незастосування іноземного права, яке обране для регулювання цивільно-правових відносин з іноземним елементом, якщо його застосування порушує публічний порядок держави. У цьому разі застереження про публічний порядок врегульовує самостійну сферу суспільних відносин, яка не залежить від сфери міждержавних відносин.

Порушення публічного порядку може стосуватися основоположних принципів як матеріального, так і процесуального права. Публічний порядок як перешкода для виконання арбітражного рішення пов'язується з порушенням фундаментальних принципів (засад) українського права, зокрема правил, які забезпечують засадничі політичні, соціальні та економічні інтереси держави.

Верховний Суд наголосив, що правова концепція публічного порядку існує з метою захисту держави від рішень міжнародного комерційного арбітражу, які порушують чинні в державі фундаментальні принципи справедливості і правосуддя. Ці положення покликані встановити правовий бар'єр на шляху рішень, ухвалених всупереч кардинальним процесуальним і матеріально-правовим принципам, на яких тримається публічний порядок. Вони також призначені не допустити можливість надання дозволу на виконання рішень, пов'язаних із корупцією чи неприпустимим невіглаством арбітрів.

Порушення публічного порядку слід застосовувати як виключну міру для відмови у визнанні та виконанні арбітражного рішення. Особливість застосування категорії публічного порядку на стадії вирішення питання про

визнання та виконання арбітражного рішення полягає у тому, що йдеться не про те, що правочин, щодо виконання якого виник спір, суперечить публічному порядку, не норма іноземного права, застосована арбітражем під час вирішення спору по суті, суперечить публічному порядку України, а саме визнання і виконання арбітражного рішення, ухваленого за результатами вирішення спору, суперечить публічному порядку країни.

Необґрунтована відмова у наданні дозволу на примусове виконання рішення міжнародного комерційного арбітражного суду є свого роду блокуванням рішення і може у випадку свавільного застосування мати характер штучного нормативного бар'єру, який з точки зору міжнародного права є недопустимим. Це блокування не тільки не відповідатиме цілям міжнародного арбітражу, але й порушуватиме законні права, які це арбітражне рішення може фактично надавати стягувачу в інших державах.

Безпідставна відмова у визнанні та наданні дозволу на примусове виконання на території України арбітражного рішення може порушувати гарантії, передбачені статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, щодо доступу до суду, а також частиною першою статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, становитиме непропорційне втручання у право власності стягувача на присуджені грошові кошти.

Рішення комерційного арбітражного суду не створює для боржника обов'язку сплатити за щось протизаконне, не свідчить про порушення бюджетного законодавства. Обставини, встановлені рішенням арбітражного суду у справі № 300537-2021, не стосуються суспільних, економічних та соціальних основ держави Україна, рішення ухвалено у спорі, передбаченому арбітражною угодою, та виключно щодо боржника як окремої, самостійної особи, тому виконання зазначеного рішення не суперечить публічному порядку України, її незалежності, цілісності, самостійності та недоторканності, конституційним правам, свободам, гарантіям, а навпаки підтверджує наявний правопорядок, за яким рішення міжнародних арбітражних інституцій визнаються на території України та підлягають виконанню, крім випадків, передбачених законом.

Верховний Суд як суд апеляційної інстанції вважав, що підстав, передбачених законом для відмови у визнанні і наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, немає, а Ансіл Інвестмент Кампані (Ancile Investmen Company), Ансіл Сек'юрітіз Кампані (Ancile Securities Company), звертаючись до суду із заявою про визнання та надання дозволу на виконання рішення арбітражного суду, дотрималися передбаченого нормами цивільного процесуального права порядку та строку на подання вказаної заяви та додали належний перелік документів, тому в апеляційного суду як суду першої інстанції не було підстав для відмови у задоволенні такої заяви.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд ухвалу апеляційного суду скасував та ухвалив нове судове рішення про задоволення заяви.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 липня 2024 року у справі № 824/143/23 (провадження № 61-6879ав24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120513908>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за липень 2024 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя ВС у КЦС, секретар Пленуму ВС, канд. юрид. наук, доцент Д. Д. Луспеник. Київ, 2024. – 60 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 so.supreme.court.gov.ua